

ΒΙΟΗΘΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ

καὶ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ¹

Μητροπολίτου Μεσογαίας & Λαυρεωτικής Νικολάου

Μακαριώτατε, Σεβασμιώτατοι ἄγιοι ἀρχιερεῖς,

Αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ ξεκινήσω τὴν παροῦσα ὁμιλία μου ἐκφράζοντας τὶς εὐχαριστίες μου γιὰ τὴν τιμὴ τῆς ἀναθέσεώς της, ἀλλὰ καὶ ὁμολογώντας ταυτόχρονα τὴν ἐσωτερικὴ μου δυσκολία νὰ μιλήσω ἐν Συνόδῳ γιὰ θέματα Βιοηθικῆς, πού εἶναι καινούργια στὴ φύση τους, δύσκολα στὴ κατανόησή τους, εὐκόλα στὴν παρεξήγησή τους καὶ πολὺ λεπτά στὴ διαχείρισή τους. Θέματα γιὰ τὰ ὁποῖα συχνὰ ἀπαιτεῖται ἐξειδικευμένη ἐπιστημονικὴ γνώση, κλινικὴ αἴσθηση καὶ ἐμπειρία, καὶ ὅπωςδήποτε αἰσθητήριο θεολογικῆς ἀνθρωπολογίας. Σὰς διαβεβαιώνω ὅτι θὰ μοῦ ἦταν πολὺ πιὸ εὐκόλο νὰ μιλήσω σὲ ἕνα ἐπιστημονικὸ συνέδριο ἢ σὲ ἰατρικὸ ἀκροατήριο ἢ σὲ νέα παιδιὰ μὲ ἰσχυρὲς ἀμφισβητήσεις, παρὰ ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο διότι ὅσο καὶ ἂν κανεὶς ἔχει διαβάσει ἢ ἀκούσει ἢ καὶ σκεφθεῖ, ὅσα χρόνια καὶ ἂν ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ θέματα αὐτά, συχνὰ αἰσθάνεται αἰφνιδιαζόμενος, χωρὶς σίγουρες ἀπαντήσεις καὶ στὸ βάθος του ἀνεπαρκῆς, ἢ δὲ εὐθύνη τῶν θεολογικῶν τοποθετήσεων εἶναι μεγάλη.

Παρὰ ταῦτα, δέχθηκα τὴν πρόκληση, διότι ὁ τίτλος τῆς ὁμιλίας περιεῖχε τὶς λέξεις «διλήμματα» καὶ «προβληματισμοί» καὶ ὄχι «θέσεις», ἐπιπλέον δὲ μὲ τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης πού ἔχω ὡς ἐπὶ δεκαἕξι ἔτη πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς νὰ θέσω τὴν ὅποια γνώση μου στὴν κρίση Σας. Ἐπιπλέον, ἐπικράτησε μέσα μου ἡ σκέψη ὅτι θὰ μπορούσα νὰ δώσω τὴν ἀφορμὴ καὶ μόνον σὲ σοφοὺς *«ἵνα σοφώτεροι ὅλοι γενώμεθα»* (Παροιμ. θ' 9), μέσα ἀπὸ μιὰ διαδικασία καρποφόρου συμπροβληματισμοῦ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἱεροσυνοδικοῦ φωτισμοῦ. Ἡ ἀνάγκη ὡς Ἐκκλησία νὰ σταθοῦμε στὸ πλευρὸ τοῦ πιστοῦ λαοῦ πού τελεῖ ἐν συγχύσει εἶναι ἐπιβεβλημένη.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΒΙΟΗΘΙΚΗ

Ἡ κλασσικὴ ἰατρικὴ ἠθικὴ κατὰ βάσιν προσπαθοῦσε νὰ διασώσει τὴν καθαρότητα τῆς σχέσης ἱατροῦ καὶ ἀσθενοῦς στὴ βάση τοῦ ὄρκου τοῦ Ἱπποκράτη καὶ τῶν τεσσάρων ἀρχῶν: τῆς αὐτοδιάθεσης, τῆς ἰσοτιμίας, τῆς ἐμπιστευτικότητος καὶ τῆς ὠφελείας καὶ μὴ πρόκλησης βλάβης καὶ πόνου.

¹ Ὅμιλία στὴν Τακτικὴ Σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 9 Ὀκτωβρίου 2014.

Ὁ ὅρος Βιοηθική εἶναι ἀρκετὰ πρόσφατος² καὶ κατὰ κύριον λόγο προσδιορίζει τὴν ἐπιστήμη, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἰσορροπήσει τὰ ἐπιτεύγματα μὲ τὶς συνέπειες ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν παρεμβατικὴ χρῆση τῆς τεχνολογίας στὸν χῶρο τῆς βιολογίας, γενετικῆς καὶ ὑγείας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ ἀλλαγές ποὺ προέκυψαν στὴ θεώρηση καὶ ἀντιμετώπιση τῆς ὑγείας εἶναι δραματικές. Ἡ σχέση μὲ τὸ σῶμα καὶ τὴν βιολογία μας εἶναι πλέον τέτοια ποὺ δὲν ἀκουμπᾷ μόνο στὴ φυσικὴ ὑπόστασή μας ἢ στὴν ψυχολογία μας, ἀλλὰ ἔντονα ἀφορᾷ καὶ τὴ βούληση, τὶς ἀποφάσεις μας, τὴν ἠθικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ αἴσθησή μας.

Ὅταν λέμε βιοϊατρικὴ τεχνολογία, ἐννοοῦμε τὴν ἀνθρώπινη παρέμβαση εἴτε μὲ φάρμακα (φαρμακευτικὴ τεχνολογία), εἴτε μὲ συσκευές καὶ ὄργανα (νυστέρι, βηματοδότης, τεχνητὰ ὄργανα) εἴτε μὲ ὅποιονδήποτε ἄλλον τρόπο στὴν ἀνθρώπινη ἀνατομία, φυσιολογία, βιολογία ἢ καὶ γενετικὴ. Κάτι τέτοιο θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ ἰδιοφυεῖς διαγνωστικὲς τεχνικὲς, θαυμαστὲς θεραπείες, ἐντυπωσιακὲς τροποποιήσεις καὶ ὑποκαταστάσεις (τεχνητὰ μέλη καὶ ὄργανα, ρομποτικὲς ἀποκαταστάσεις, ψηφιακὴ ὁμιλία κ.λπ.), ἀλλὰ καὶ ἐνδεχομένως ἀνεξέλεγκτες καὶ ἐπικίνδυνες ἀλλοιώσεις τῆς ἀνθρώπινης γενετικῆς καὶ φυσιολογίας (κλωνοποίηση, βλαστοκυτταρικές καὶ γονιδιακὲς ἐπεξεργασίες κ.λπ.).

Χάρη στὴν τεχνολογία, ἡ διαγνωστικὴ καὶ προληπτικὴ ἰατρικὴ ἔχουν σημειώσῃ ἐντυπωσιακὴ πρόοδο (π.χ. ὑπερηχογραφία, ἀξονικὴ, μαγνητικὴ, ποζιτρονικὴ τομογραφία), ἡ ἐπεμβατικὴ ἰατρικὴ κάνει θὰ λέγαμε θαύματα (νέες χειρουργικὲς τεχνικὲς, τηλεϊατρικὴ, μικροχειρουργικὴ, κυβερνοχειρουργικὴ, γκνίφε, ἠλεκτρονικὴ ὑποκατάσταση τῆς ὄρασης καὶ τῆς ἀκοῆς κ.λπ.), ὁ μέσος ὅρος ζωῆς ἔχει σχεδὸν διπλασιασθεῖ τὰ τελευταῖα 60 χρόνια, ἡ παιδικὴ θνησιμότητα ἔχει σημαντικὰ περιορισθεῖ, πλεῖστες ὄσες ἀσθένειες ἔχουν ἀποτελεσματικὰ ἀντιμετωπισθεῖ.

Ἡ τεχνολογικὴ παρέμβαση στὸ ἀνθρώπινο σῶμα ὑπῆρχε ἀπὸ ἐτῶν, αὐτὸ ὅμως ποὺ ἄλλαξε τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια εἶναι ἡ διείσδυση στὰ ἄβυσθα καὶ ἱερὰ τῆς ἀνθρώπινης φυσιολογίας, ὅπως εἶναι ἡ διαδικασία σύλληψης καὶ ἀναπαραγωγῆς (μορφὲς τεχνητῆς γονιμοποίησης), ἡ διαδικασία τοῦ θανάτου (Μονάδες Ἐντατικῆς Θεραπείας), ἡ ἀποκλειστικότητα τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος γιὰ κάθε ἄτομο, ἡ παρέμβαση στὸ γενετικὸ κύτταρο καὶ τελευταῖα στὸ νευρικὸ, ἡ τεχνολόγησι στὸ ἐπίπεδο τῆς νανοκλίμακας. Ἔτσι σήμερα εἶναι δυνατὸν νὰ γονιμοποιηθεῖ ὠάριο ἀπὸ σπερματοζῶαριο χωρὶς συζυγικὴ συνεύρεση, ἀπουσία τῶν γονέων καὶ νὰ προκύψῃ ἔμβρυο ἐκτὸς τοῦ μητρικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖο μάλιστα νὰ μποροῦμε νὰ ἐξετάσουμε, ἐνδεχομένως νὰ δανείσουμε σὲ ἄλλο ζευ-

² Προτάθηκε ἀπὸ τὸν Van Rensselaer Potter τὸ 1971.

γάρη ή ακόμη και να παρέμβουμε είτε θεραπευτικά είτε τροποποιητικά είτε και καταστροφικά.

Ανάλογα μπορούμε να κρατούμε στη ζωή ανθρώπινους οργανισμούς σε βαρύτερη κατάσταση ασθένειας, δίχως έπαφή με το περιβάλλον για χρόνια, ή να αφαιρούμε και να εμφυτεύουμε όργανα από ένα σώμα σε άλλο, να εισάγουμε στον οργανισμό nanomarkers με έντελώς πρωτόγνωρες ιδιότητες κ.ο.κ.

Το αποτέλεσμα είναι μαζί με τα επιτεύγματα να εμφανίζονται διλήμματα και προβλήματα, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις είναι αδύνατο να αντιμετωπισθούν. Χαρακτηριστικές περιοχές τέτοιου προβληματισμού είναι αυτές που αναφέρονται στην αρχή και στο τέλος της ζωής. Προέκυψαν καταστάσεις τέτοιες που άγνοεί ή φυσιολογία της θείκης δημιουργίας, όπως τα in vitro έμβρυα, οι έγκεφαλικά νεκροί, τα κλωνοποιημένα θηλαστικά, οι χρόνιες φυτικές καταστάσεις, άνθρωποι όχι μόνο με βιονικά σκέλη που υποβοηθούν την κίνηση, αλλά και με βιονικά όργανα που υποκαθιστούν τις λειτουργίες κ.λπ.

Τα προβλήματα που αναφύονται έξ αυτού του γεγονότος είναι πολλά και μεγάλα, εν πολλοίς ανυπέβλητα και ή έπιστήμη που τα μελετά και προσπαθεί να βρει λύσεις ονομάζεται Βιοηθική, αυτή δε συναναπτύσσεται με την Ίατρική Δεοντολογία και το Ίατρικό Δίκαιο. Βασικά τα προβλήματα προκύπτουν από την ανάγκη να έξισορροπήσει το έπιτεύγμα με όλες τις θετικές συνέπειές του, από τη μία μεριά, με την αναπόφευκτη αλλαγή της όντολογίας του ανθρώπου και της μη διασάλευσης των ανθρώπινων και κοινωνικών σχέσεων, από την άλλη. Για να αντιμετωπισθούν αυτά, πρέπει να άπαντηθούν έρωτήματα όπως: Τι είναι πλέον ο άνθρωπος³; Πώς οι αλλαγές στο σώμα έπηρεάζουν την ψυχή και το πρόσωπο; Τι άξια έχει ή ζωή και κάτω από ποιές προϋποθέσεις; πώς και πόσο έξαρτάται ή άξια της από την ποιότητά της; Τι σημαίνει ποιότητα και πώς αυτή διατιμάται;

Είναι φυσικό πολλά από τα συναφή βιοηθικά διλήμματα και προβλήματα να άπασχολούν και την Έκκλησία, στην όποία πολλοί προστρέχουν προκειμένου να τα χειρισθούν με «νούν Χριστού» και να τα αντιμετωπίσουν κατά το θέλημα του Θεού. Υπό την έννοιαν αυτήν και ή Έκκλησία αναπτύσσει μία σχετική προσέγγιση έκκλησιαστικής Βιοηθικής, που μπορεί να την όνομάσει και Βιοανθρωπολογία ή όπως ο Σεβ. Ναυπάκτου προτιμά Βιοθεολογία, μέσα από την όποία έκφράζει την πίστη της στην ιερότητα του σώματος, της ζωής και του θανάτου και γενικότερα του ανθρώπινου προσώπου. Στο βάθος κάθε προβληματισμού από πλευράς Έκκλησίας δέν βρίσκεται ή προστασία κάποιων ήθικών νόμων ή

³ Μητροπολίτου Μεσσηνίας Χρυσοστόμου: Τα όρια στη διαλεκτική Έπιστήμης και Θρησκείας, Όμιλία στη συνάντηση «Μεσσηνιακές Ίατρικές Ημέρες», Καλαμάτα, 31.5.2013.

έκκλησιαστικῶν κανόνων, ἀλλὰ βρίσκεται ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Χριστό, ἡ δυνατότητα κοινωνίας μαζί Του καὶ πρόσληψης τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, βρίσκεται ὁ ἀγιασμός. Πρέπει νὰ διατηρηθεῖ ἡ αὐτεξουσιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ διάσταση τῆς αἰώνιας προοπτικῆς του, ἡ ἰσορροπία ψυχῆς καὶ σώματος, ἡ αἴσθηση τῆς ἀνάγκης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παρουσίας Του.

Ἡ κοσμικὴ βιοηθικὴ προφανῶς εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξὴ ἐκκλησιαστικὴ. Ἄλλοι εἶναι οἱ στόχοι καὶ ἄλλες οἱ ἐπιδιώξεις της. Στὴν κοσμικὴ ἀντίληψη αὐτὸ ποὺ ἔχει σημασία εἶναι ἡ κατοχύρωση τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, οἱ ἄρμονικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μέσα στὶς κοινωνίες, ἡ διασφάλιση ἐπαρκοῦς ἐνημερώσεως καὶ συναινέσεως, ἡ προστασία τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιτεύγματος καὶ ἡ ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν ἐνόσω δὲν προσβάλλονται τὰ δικαιώματα τρίτων. Ἔτσι παρουσιάζεται. Ἴσως ὅμως ἡ κοσμικὴ βιοηθικὴ νὰ μὴν εἶναι καὶ τόσο «ἠθικὴ», τουλάχιστον ὅπως ἐμεῖς κατανοοῦμε τὴν ἔννοια. Ἴσως πάλι νὰ εἶναι καὶ ἐπικίνδυνη ἠθικὴ, δηλαδὴ νὰ ἀποτελεῖ μιὰ ἐπιμελῶς συγκεκαλυμμένη φιλοσοφικὴ αἰτιολόγηση τῆς χωρὶς Θεοῦ ἀντίληψης τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ συγκεκριμένων ἐφαρμογῶν, ποὺ ἀφ' ἐνὸς μὲν καθιστοῦν τὸν ἄνθρωπο ἐντελῶς ἐπίπεδο καὶ τὸν ὑποβιβάζουν σὲ βιολογικὴ μηχανὴ μὲ νομοτέλεια καὶ ὄχι αὐτεξουσιότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν ἀνάγουν νοσηρῶς σὲ ὑποκατάστατο τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸν μεγαλύτερο κίνδυνο τῆς σύγχρονης βιοϊατρικῆς.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ ὅλη προβληματικὴ παρουσιάζει ἓνα πλῆθος διλημμάτων ἐνώπιον τῶν ὁποίων κι ἐμεῖς ὡς Ἐκκλησία πρέπει νὰ σταθοῦμε μετὰ φόβου Θεοῦ ἀλλὰ καὶ πολλῆς ἀγάπης στὸν κάθε ἄνθρωπο. Τὸ πρῶτο θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ βροῦμε τὴν ἀκρίβεια ἢ τουλάχιστον νὰ πλησιάσουμε σὲ αὐτὴν. Τὸ δεύτερο νὰ δοῦμε τὸν ἄνθρωπο καὶ πῶς θὰ τὸν οἰκονομήσουμε γιὰ τὸ καλὸ του. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ βιοηθικὴ, τὸ δεύτερο ἡ ποιμαντικὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ βιοηθικὴ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ὅπωςδὴποτε θεολογικὴ.

ΒΙΟΗΘΙΚΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Στὴν ὁμιλία αὐτὴν μοῦ ζητήθηκε νὰ παρουσιάσω συγκεκριμένα διλήμματα τῆς καθημερινότητος, σχετιζόμενα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς καὶ τὶς ἀναπαραγωγικὲς τεχνικὲς. Πρὸς τοῦτο, θὰ καταθέσω κατὰ περίπτωσιν ἓνα σκεπτικὸ ἀντιμετώπισης καὶ διαχείρισής τους καὶ στὸ βιοηθικὸ καὶ στὸ ποιμαντικὸ ἐπίπεδο, παρέχοντας ὅπου χρειάζεται καὶ τὸ ἀπαραίτητο ἐπιστημονικὸ καὶ κλινικὸ ὑπόβαθρο, ἀφήνοντας ἐνδεχομένως θεολογικὲς πτυχὲς γιὰ τὴ συζήτηση, ὅπου θὰ

μπορούσατε άρκετοί από σάς να συμβάλετε, ιδίως ό Άγιος Ναυπάκτου που εΐναι και σύμβουλος τής Έπιτροπής, αλλά και άναλυτικά έχει έπεξεργασθει τό θέμα⁴.

Η ένασχόληση με τό θέμα αυτό θεωρώ πως εΐναι έξαιρετικά άναγκαία λόγω τών πολλών και έπιμόνων προβλημάτων που καταλήγουν σε μās ως Έκκλησία ζητώντας τήν άπάντησή τους, και πολύ επίκαιρη, δεδομένου ότι κατά τήν κρίση τών Άρχηγών τών Όρθόδοξων Αυτόκεφάλων Έκκλησιών έχει άποφασισθει και ή συμπερίληψη τής Βιοηθικής στην θεματολογία τής μελλούσης να συνέλθει τό έτος 2016 Άγίας και Μεγάλης Συνόδου. Μάλιστα τά θέματα τών άναπαραγωγικών τεχνικών θεωρήθηκαν ως έπείγοντος ένδιαφέροντος και από τήν ύπό τήν έποπτεία του Οίκουμενικού Πατριαρχείου ύπό τήν προεδρεία του Σεβ. Μητροπολίτου Περγάμου κ. Ιωάννου Διορθόδοξο Έπιτροπή Βιοηθικής, ή όποία συνήλθε για πρώτη και δυστυχώς μόνη μέχρι τώρα φορά τόν Μάιο του 2012 στην Όρθόδοξη Άκαδημία Κρήτης, στο Κολυμπάρι Χανίων.

Άξιζει να σημειωθεί ότι λόγω ίσως του πολυπαραμετρικού χαρακτήρος τών θεμάτων βιοηθικής, τών ταχυτάτων εξελίξεων, τής περιπλοκότητός τους και του καινοφανούς χαρακτήρος τους, ενώ όλοι συμφωνούν στην άναγκαιότητα έκκλησιαστικής μελέτης και θεολογικής έμβάθυνσης, σχεδόν καμία άλλη Όρθόδοξη Έκκλησία πλην τής Έλλαδικής δέν έχει συστηματικά άσχοληθει ως τώρα. Και θα ήταν δίκαιο νομίζω να άναφερθει ότι και ή σύλληψη τής ιδέας και ή άξιολόγηση τής βαρύτητας του έγχειρήματος και ή πρωτοπορία στη μελέτη τών βιοηθικών θεμάτων και τελικά ή πρωτοβουλία συστάσεως Έπιτροπής Βιοηθικής τής Έκκλησίας, αλλά και τό άδιάπτωτο ένδιαφέρον για τήν έξαγωγή κάποιων πρακτικών συμπερασμάτων άνήκουν κατ' άποκλειστικότητα στον μακαριστό Άρχιεπίσκοπο Άθηνών και πάσης Έλλάδος Χριστόδουλο.

Κατόπιν τούτων, αυτή τή στιγμή, εύθύνη μας ως Ίεραρχία εΐναι να συμβάλουμε στο μέτρο τών δυνατοτήτων μας στην όλη αυτή διορθόδοξη προσπάθεια να άκουσθει συνοδικώς δόκιμος έκκλησιαστικός λόγος, στη βάση τών αίώνιων άρχών τής Όρθόδοξης θεολογίας και άνθρωπολογίας, με τή συναίσθηση ότι τά θέματα εΐναι πολύ λεπτά και οί δυνατότητές μας συνήθως περιορισμένες.

Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΕΜΒΡΥΟΥ

Βασικό θέμα για τήν προσέγγιση τών βιοηθικών θεμάτων στο επίπεδο τής άρχής τής ζωής εΐναι ή κατανόηση τής φύσεως του έμβρύου και στην προεμφυτευτική φάση και μετά τήν έμφύτευση, στα διάφορα στάδια τής άνάπτυξής του.

⁴ Βιοηθική και Βιοθεολογία, Ί.Μ. Γενεθίου τής Θεοτόκου, 2005, σσ. 123-141, 298-318.

Για τὰ in vitro ἔμβρυα, κάποιοι ὑποστηρίζουν πὼς στὴν οὐσία εἶναι προ-ἔμβρυα, δηλαδή ἓνα ἄθροισμα κυττάρων μὲ ἀσαφῆ προοπτικὴ, δίχως ταυτότητα. Ἄλλοι τόλμησαν νὰ τὰ ἀποκαλέσουν ἀπαξιωτικὰ «γεννητικὸ ὑλικό» ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ χειρισθοῦμε ὡς ἀπλῆ βιολογικὴ ὕλη. Για τὰ μετεμφυτευτικὰ ἔμβρυα ὑπάρχουν διάφορες ἀπόψεις. Κάποιοι τὰ θεωροῦν ὡς ἀπλὸ ἴστό, προ-έκταση τοῦ μητρικοῦ σώματος ἢ ὡς ἓναν τύπο προ-ανθρώπου ἢ κάτι ἀνάλογο. Τέτοιες ἀπόψεις εὐκόλα δικαιολογοῦν τὴν καταστροφὴ τοῦ ἐμβρύου προεμφυτευτικὰ ἢ τὴ διακοπὴ τῆς κυήσεως μετεμφυτευτικὰ.

Ἐπίσης, ὁ ὅρος «θεραπεία» ποὺ συχνὰ χρησιμοποιεῖται ταυτίζεται μὲ τὸν τερματισμὸ τῆς ζωῆς τῶν παθολογικῶν ἐμβρύων, προκειμένου νὰ ἐξαλειφθεῖ μία πάθηση, ὅπως π.χ. ἡ μεσογειακὴ ἀναιμία. Μὲ ἄλλα λόγια σημαίνει ἐξάλειψη τῆς ἀσθένειας μὲ στέρηση τοῦ δικαιώματος τῆς ζωῆς στὰ ἔμβρυα, ὄχι ἀπαλλαγὴ τῶν ἀσθενῶν ἀπὸ τὴ νόσο. Αὐτὸ εἶναι ἓνας καινοφανὴς ὀρισμὸς τῆς θεραπείας ποὺ καίρια τραυματίζει τὴν βασικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, ἐνῶ στὴν Κύπρο ἐγεννῶντο περίπου 60-70 ἄτομα τὸν χρόνο μὲ μεσογειακὴ ἀναιμία⁵, μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ προεμφυτευτικοῦ καὶ τοῦ προγεννητικοῦ ἐλέγχου, ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἔχει περιορισθεῖ στὸ 1-3 ἐτησίως⁶. Αὐτὸ ὅμως, ἐνῶ ἐμφανίζεται ὡς ἐπιτυχία, ἀφοῦ ἀπαλλάσσει τὴν κοινωνία ἀπὸ μία ἐπώδυνη καὶ βασανιστικὴ ἀσθένεια, τὴν ἴδια στιγμὴ συνεπάγεται καὶ τὴν θανάτωση ἐμβρύων σὲ κάποια φάση τῆς ἐξέλιξής τους. Ἔτσι, αὐτὸ ποὺ παρουσιάζεται ὡς φιλάνθρωπο ἀποτέλεσμα, ταυτόχρονα ὑποκρύπτει μιὰ βάνουση καὶ ἀσεβῆ στάση ἀπέναντι στὸ ἱερὸ δῶρο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Μιὰ τέτοια λογικὴ ὁδήγησε τὴν Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς νὰ διατυπώσει ὡς ἐπίσημη Γνώμη ὅτι *«ἡ ἀποδοχὴ τῆς γέννησης παιδιῶν μὲ σοβαρὲς βλάβες στὴν υγεία τους... κατὰ κανόνα ἐλέγχεται ἠθικά»*, μάλιστα δὲ *«ἂν αὐτὴ βασίζεται σὲ συγκεκριμένους μεταφυσικὲς ἀντιλήψεις (καὶ ὄχι σὲ ἀπλὸ ἐγωισμό) τοῦ μελλοντικοῦ γονέα, δὲν μπορεῖ νὰ παραβλεφθεῖ ὅτι παραγνωρίζει ἀνεπίτρεπτα τὴν ποιότητα τῆς μελλοντικῆς ζωῆς ἐνὸς νέου ἀνθρώπου»*. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἡ ἀμβλωση εἶναι ἠθικὰ ἐπιβεβλημένη καὶ ἡ ἄρνησή της ἠθικὰ προβληματικὴ.

Στὴν παροῦσα ὁμιλία, ἀποφεύγοντας κάθε σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία, θὰ περιορισθοῦμε μόνον νὰ ποῦμε ὅτι ὡς Ἐκκλησία ἐπιμένουμε στὴν *«ἐξ ἄκρας συλ-*

⁵ Τὴ δεκαετία τοῦ '70, τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα ἔδειχναν ὅτι ἡ συχνότητα τῆς β-θαλασσαιμίας στὴν Κύπρο ἦταν 15%, ἐνῶ ἡ συχνότητα τῆς α-θαλασσαιμίας ἀνερχόταν στὸ 12.4%. «Ἦταν φανερὸ πὼς ἂν ἡ ἀρρώστια αὐτὴ παρέμενε χωρὶς ἔλεγχο, ἡ προσθήκη 60-70 νέων περιστατικῶν κάθε χρόνο θὰ ἀνέβαζε τὸ τίμημα τῆς θεραπείας καὶ τίς ἀναγκαῖες ποσότητες αἵματος γιὰ μεταγγίσεις σὲ τέτοια ἐπίπεδα ποὺ οἱ Τράπεζες Αἵματος καὶ οἱ οἰκονομικοὶ πόροι τοῦ κράτους θὰ ἀδυνατοῦσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν» (Μηνᾶ Χατζημηνᾶ, *Κύπρος καὶ θαλασσαιμία*, 2005).

⁶ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ, *Μεταμόσχευση σὲ θαλασσαιμικούς*, 7 Νοε 2006.

λήψεως» ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου, βασιζόμενοι καὶ στὰ βιολογικὰ δεδομένα καὶ σὲ σαφεῖς μαρτυρίες τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων. Θεολογικὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ ψυχοσωματικότητά του. Ἀπὸ τὴν στιγμή πού ἀρχίζει νὰ οἰκοδομεῖται τὸ σῶμα, συνυπάρχει ἡ ψυχὴ. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴν, τὸ ἔμβρυο εἶναι *ἄνθρωπος* ὄχι *ἐν δυνάμει* ἀλλὰ *ἐν ἐξελίξει*. Ἐν δυνάμει ἄνθρωπος σημαίνει *ὄχι ἄνθρωπος*. Τὸ ζεῦγος ἐνὸς ὠαρίου μὲ ἓνα σπερματοζῶαριο πρὸ τῆς γονιμοποίησης εἶναι δυνάμει ἄνθρωπος. Μετὰ τὴ γονιμοποίηση εἶναι *ἐν ἐξελίξει ἄνθρωπος*⁷. Τὸ ἔμβρυο εἶναι τέλειος ἄνθρωπος κατὰ τὴ φύση⁸, ἂν καὶ ἀτελής καὶ διαρκῶς τελειούμενος κατὰ τὴ φαινοτυπικὴ ἔκφραση καὶ τὴν ὀργάνωση⁹.

Ἐν συνόψει, τὰ ἔμβρυα τὰ σεβόμεσθε ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς πρώτης ὑποψίας ὅτι κατέχουν τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὄχι μόνο γιατί εἶναι κάτι μεγάλο πού ἐπακριβῶς γνωρίζουμε, ἀλλὰ κυρίως γιατί κρύβουν ἓνα μυστήριον πού πάντα θὰ ἀγνοοῦμε. Ὁ σεβασμὸς σὲ αὐτὸ πού ἀγνοοῦμε φωτίζει περισσότερο ἀπὸ τὸ θράσος πού γεννιέται ἀπὸ αὐτὸ πού μισογνωρίζουμε. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση ξεκινάει ἡ βιοηθικὴ προσέγγισή μας.

ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ

Α. Προεμφυτευτικὸς γενετικὸς ἔλεγχος

Στὶς περιπτώσεις πού ἔχει προηγηθεῖ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση ὑπάρχει ἡ δυνατότητα, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμβρυομεταφορὰ στὴ μήτρα τῆς μητέρας, νὰ προβοῦμε σὲ γενετικὸ ἔλεγχο τοῦ ἐμβρύου. Αὐτὸ γίνεται εἴτε μὲ τὴν Προεμφυτευτικὴ Γενετικὴ Διάγνωση (Prenatal Genetic Diagnosis, PGD) εἴτε μὲ τὸν Προεμφυτευτικὸ Γενετικὸ Ἐλεγχο (Prenatal Genetic Screening, PGS). Αὐτὸ ἐξυπονοεῖ ὅτι ἔχουμε τὸ ἔμβρυο ἔξω ἀπὸ τὴ μήτρα τῆς μητέρας, ἐπάνω στὸ δοκιμα-

⁷ Τὸ ἔμβρυο δὲν εἶναι «δυνάμει ἄνθρωπος», ὅπως ὑποστηρίζουν κάποιοι· εἶναι ἄνθρωπος. Ὅπως ὁ Κύριος ὡς ἔμβρυο δὲν ἦταν «δυνάμει θεάνθρωπος», ἀλλὰ «ὁ Κύριος» τῆς Ἐλισάβετ (Λουκ. α' 43) καὶ ὡς βρέφος, «Χριστὸς Κυρίου» (Λουκ. β' 12), «Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» (Ἦσ. θ' 6), ὁ Θεάνθρωπος Κύριος.

⁸ «Ἐπειδὴ τοίνυν ἐνθερμόν τε καὶ ἐνεργὸν θεωροῦμεν τοῦτο, περὶ οὗ τὸν λόγον ποιούμεθα (τοῦ ἐμβρύου), τὸ μηδὲ ἄψυχον εἶναι διὰ τούτων συντεκμαιρόμεθα. Ἀλλ' ὡσπερ κατὰ τὸ σωματικὸν αὐτοῦ μέρος οὐ σάρκα φαμέν αὐτὸ καὶ ὅστέα καὶ τρίχας καὶ ὅσα περὶ τὸ ἀνθρώπινον καθορᾶται, ἀλλὰ τῇ δυνάμει μὲν τούτων ἕκαστον εἶναι, οὕτω δὲ κατὰ τὸ ὀρώμενον φαίνεσθαι· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ μέρους οὕτω μὲν τὸ λογικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδὲς καὶ ὅσα περὶ ψυχὴν καθορᾶται καὶ ἐν ἐκείνῳ χώρῳ ἔχειν φαμέν, ἀναλόγως δὲ τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς τε καὶ τελειώσεως καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας τῷ ὑποκειμένῳ συναυξέσθαι» (Γρηγορίου Νύσσης: «Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», Κεφ. 29, Κατασκευὴ τοῦ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ψυχῆ τε καὶ σώματι τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως εἶναι, *ΕΠΕ 5, 208.*) καὶ: «τὸ ἔμβρυο «ἂν καὶ τότε δὲν ἦτον τέλειος ἄνθρωπος, ἐμελλεν ὅμως ἀναγκαίως κατὰ τὴν ἀπαραίτητον ἀκολουθίαν τῶν νόμων τῆς φύσεως νὰ τελειωθῇ» (Ἀγαπίου ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου Ἁγιορείτου: *Πηδάλιον*, Ἀθήναι, 1841, σ. 351, *σχόλιον εἰς τὸν 2ον Κανόνα τοῦ Μεγ. Βασιλείου*).

⁹ Ἀρχιμ. Νικολάου Χατζηνικολάου: *Ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ γονιδίωμα*, Ἀθήνα, 2002, σ. 180.

στικό τριβλίο, τήν τρίτη ημέρα μετά τήν ώληψία, όποτε καί γίνεται λήψη βλαστομεριδίων πρός έξέταση, χωρίς τò έμβρυο νά καταστραφεί¹⁰.

Σκοπός τών προεμφυτευτικών διαγνωστικών μεθόδων εΐναι ή έγκαιρη διάγνωση κληρονομικών νοσημάτων καί συνεπώς ή άποφυγή τών προγεννητικών έλέγχων¹¹. Στήν ούσία, μέ τόν τρόπο αυτόν, τò ένδεχόμενο τής διακοπής τής κυήσεως, μέ τήν συναφή ψυχολογική φθορά πού προκαλεί, άντικαθίσταται άπό τήν καταστροφή τοϋ έμβρύου προεμφυτευτικά.

Έκτός τούτων, έπειδή ένδεχομένως ή παρουσία χρωμοσωμικών άνωμαλιών αύξάνει τήν πιθανότητα άνεπιτυχοϋς έμφυτεύσεως¹², ό προεμφυτευτικός έλεγχος θα μπορούσε νά αύξήσει τά ποσοστά έπιτυχίας τής έγκυμοσύνης. Στήν άποψη βέβαια αύτήν ύπάρχει καί έρευνητικός άντίλογος¹³.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε νά ποϋμε ότι ή προεμφυτευτική διάγνωση εΐναι άμεσα συνδεδεμένη μέ τò σοβαρό δίλημμα τής καταστροφής ή μη τής άνθρώπινης ζωής στήν πρωτόγονη έμβρυική της φάση. Τοϋτο διότι, στήν περίπτωση πού δέν εΐναι ίκανοποιητική ή ποιότητα ή ή βιωσιμότητα τών έμβρύων, αύτά δύνανται νά καταστραφοϋν ή νά άποδοθοϋν στήν πειραματική έρευνα. Έπιπλέον, έπειδή για λόγους άσφαλείας ή ισχύουσα πρακτική θέλει νά γονιμοποιϋνται περισσότερα ώάρια άπό όσα χρειάζονται, αύτò έχει ως άμεση συνέπεια τή δυνατότητα έπιλογής τών καλύτερων καί τή δημιουργία πλεοναζόντων έμβρύων δηλαδή κατ' ούσίαν άνεπιθυμητών έμβρύων.

Αύτò ή κοσμική άντίληψη τò θεωρεί ήθικώς όχι μόνον άποδεκτό, άλλα καί καλό. Αυτό όμως δέν εΐναι καθόλου λιγότερο άπό μία εύγονική άντίληψη. Διαλέγουμε τά καλύτερα καί κατ' συνέπεια καταστρέφουμε τά χειρότερα.

¹⁰ <http://www.gynecology.gr/FAQ3.htm>

¹¹ Η Προεμφυτευτική Διάγνωση στηρίζεται στήν τεχνική τής λεγόμενης «άλυσιδωτής αντίδρασης τής πολυμεράσης», προκειμένου νά έντοπισθοϋν μονογονιδιακές κληρονομικές παθήσεις, όπως ή κυστική ίνωση καί ή μεσογειακή άναιμία. Ο Προεμφυτευτικός Έλεγχος χρησιμοποιεί τήν «in situ ύβριδοποίηση μέ φθορισμό», ώστε νά γίνει διάγνωση άνευπλοειδιών, δηλαδή άνωμαλιών στον αριθμό τών χρωμοσωμάτων (έλεγχος φύλου καί τρισωμιών 13, 18 καί 21, Munne, S., Magli, C., Cohen, J. et al: Positive outcome after preimplantation diagnosis of aneuploidy. *Hum. Reprod.*, 1999, 14, pp. 2191-2199) ή χρωμοσωμικών μετατοπίσεων ή φυλοσυνδέτων νοσημάτων (π.χ. μυϊκή δυστροφία Duchenne) ή μονογονιδιακών νοσημάτων (π.χ. κυστική ίνωση) ή Νωτιαίας μυϊκής άτροφίας κ.λπ. Τά πρώτα παιδιά, πού γεννήθηκαν μέ προεμφυτευτική διάγνωση τοϋ φύλου τους ώστε νά άποφευχθεί τυχόν μετάδοση φυλοσύνδετου νοσήματος, γεννήθηκαν στο Hammersmith τò 1989, (Handyside, A.H., Penketh, R.J.A., Winston, R.M.L et al: Biopsy of preimplantation embryos and sexing by DNA amplification, *Lancet*, 1989, i, pp. 347-381).

¹² Placot, M. and Manddelbaum, J.: Oocyte maturation, fertilization and embryonic growth in vitro. *Br. Med. Bull.*, 1990, 46, pp. 675-694.

¹³ Mastenbroek, Seb. et al: In Vitro Fertilization with Preimplantation Genetic Screening, *N Engl J Med* 2007, 357:9.

B. Προγεννητικός Έλεγχος

Όταν λέμε *προγεννητικός έλεγχος*, έννοοῦμε τὴ δυνατότητα ποὺ μᾶς παρέχει ἡ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ γνώση καὶ τεχνολογία νὰ διαγνώσουμε τὴν κατάσταση τοῦ ἐμβρύου στὶς διάφορες φάσεις τῆς ἐνδομήτριας ἀνάπτυξής του. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, μποροῦμε νὰ ἀνιχνεύσουμε ἀνατομικὲς παθήσεις, ὅπως μυοσκελετικὲς δυσπλασίες, δυσπλασίες τοῦ οὐροποιητικοῦ ἢ τῆς καρδιάς, λαγόχειλο, κ.λπ., ἀλλὰ καὶ γενετικὲς (χρωμοσωμικὲς, σύνδρομο Down) ἀνωμαλίες. Μὲ δεδομένο ὅτι μόνο σὲ ἐλάχιστες, δυστυχῶς, περιπτώσεις μποροῦμε νὰ ἐπέμβουμε θεραπευτικὰ, τὸ ζευγάρι συχνὰ βρίσκεται ἐνώπιον τοῦ μεγάλου διλήμματος ἢ νὰ συνεχίσουν τὴν κυοφορία ἐνὸς παθολογικοῦ ἐμβρύου ἢ νὰ προβοῦν σὲ διακοπὴ τῆς κυήσεως.

Ἡ ἐπιθυμία γιὰ ὑγιὲς παιδὶ ποὺ εἶναι τόσο φυσικὴ, σὲ συνάρτηση μὲ τὴ δυνατότητα πρόωρης ἢ γιὰ κάποιους «ἐγκαιρῆς» γνώσης, ποὺ ἔχει λάβει χαρακτηριστὴ ἐπιβεβλημένης πρακτικῆς, δημιουργεῖ νέα δεδομένα ψυχολογικῆς, πρακτικῆς καὶ ἠθικῆς θεώρησης τῶν περιγεννητικῶν δυνατοτήτων.

Οἱ ἐξετάσεις τοῦ προγεννητικοῦ ἐλέγχου εἶναι δύο εἰδῶν, ἀνιχνευτικὲς καὶ διαγνωστικὲς. Οἱ πρῶτες ἐφαρμόζονται κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐγκυμοσύνης καὶ εἶναι ὑπερηχογραφικὲς καὶ αἱματολογικὲς καὶ ὁδηγοῦν ὄχι σὲ βέβαια ἀλλὰ μόνον σὲ ἐνδεικτικὰ ἀποτελέσματα. Τέτοιες εἶναι:

- 1) ὁ ἐλεγχος τῆς αὐχενικῆς διαφάνειας
- 2) ὁ αἱματολογικὸς ἐλεγχος aFP (ἐλεγχος α - φετοπρωτεΐνης) καὶ
- 3) ὁ τριπλὸς (βιοχημικὸς) ἐλεγχος

Στὴ δευτέρη κατηγορία ἀνήκουν ἐξετάσεις ποὺ ἐφαρμόζονται σὲ ὕστερες φάσεις τῆς κυήσεως καὶ εἶναι ἐπεμβατικὲς, δηλαδὴ περιλαμβάνουν λήψη δείγματος ἀπὸ τὸν πλακοῦντα ἢ τὸ ἀμνιακὸ ὑγρὸ τῆς μήτρας τῆς ἐγκυμοσύνης καὶ στὴ συνέχεια καλλιέργεια (2 ἕως 3 ἐβδομάδων), ὥστε νὰ καταστεῖ δυνατὴ ἡ χαρτογράφηση τῶν γονιδίων καὶ ἡ ἀπεικόνιση τῶν χρωμοσωμάτων. Οἱ ἐξετάσεις αὐτὲς καταλήγουν σὲ θετικὸ συμπέρασμα ὡς πρὸς τὴ διάγνωση τῆς γενετικῆς διαταραχῆς, ἀλλὰ εἶναι σχετικὰ περιορισμένου φάσματος παθήσεων, ἐνέχουν δὲ καὶ μικρὴ πιθανότητα πρόκλησης τραυματισμοῦ τοῦ ἐμβρύου, μόλυνσης τῆς μήτρας, αἱμορραγίας μέχρι καὶ ἀποβολῆς. Τέτοιες ἐξετάσεις εἶναι:

- 1) ἡ λήψη χοριακῶν λαχνῶν ἢ ἐλεγχος τροφοβλάστης (CVS)
- 2) ἡ ἀμνιοκέντηση καὶ
- 3) ἡ ὀμφαλοδιοπαρακέντηση

Ὁ ὑπερηχογραφικὸς ἐλεγχος χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ ἐμφανῶν σωματικῶν διαμαρτιῶν (π.χ. καρδιακῶν, νεφρικῶν), ἐνῶ οἱ διαγνωστικὲς μέθο-

δοι μπορούν να οδηγήσουν σε διάγνωση γενετικών παθήσεων (π.χ. μεσογειακής άναιμίας, κυστικής ίνωσης) ή χρωμοσωμικών άνωμαλιών (συνδρόμου Down) ή ακόμη και μη παθολογικών φαινοτυπικών χαρακτηριστικών, όπως το φύλο του έμβριου. Οι μέθοδοι αυτές χρησιμοποιήθηκαν αρχικά για γυναίκες που κυοφορούσαν στην αρχή της πέμπτης δεκαετίας της ζωής τους, όποτε και στατιστικά υπήρχε υψηλότερη πιθανότητα παθολογικού εύρηματος. Σήμερα σχεδόν όλες οι γυναίκες, ακόμη και οι νεώτερες, στην ούσια, λόγω ψυχολογικών πιέσεων, υποχρεωτικά εκτίθενται σε όλους αυτούς τους έλέγχους.

Το δίλημμα όμως με το οποίο οι σύζυγοι έρχονται αντιμέτωποι, όταν έντοπισθεί κάποια μη θεραπεύσιμη κληρονομική άνωμαλία, είναι η συνέχιση της έγκυμοσύνης με συνοδό την τυραννία της γνώσης του προβλήματος ή άμβλωση με όλα τα ψυχολογικά και ήθικα προβλήματα που αυτή συνεπάγεται.

Σε όλα αυτά υπάρχει ένας ισχυρός αντίλογος που στηρίζεται σε διάφορα δεδομένα. Το πρώτο είναι ο πιθανολογικός χαρακτήρας των άνιχνευτικών έξετάσεων. Η σημερινή διαγνωστική ιατρική χρησιμοποιεί εύρύτατα στατιστικά δεδομένα, την βαθύτερη σημασία των οποίων άγνοεί ο μέσος γονέας. Έτσι επί παραδείγματι, για την περίπτωση του συνδρόμου Down σε σχέση με την ηλικία της μητέρας, τα στατιστικά δεδομένα έχουν ως εξής¹⁴:

για τις γυναίκες κάτω των 21 ετών	1:1500 ή 0.06%
για τις γυναίκες των 25 ετών	1:1400 ή 0.07%
για τις γυναίκες των 30 ετών	1:800 ή 0.12%
για τις γυναίκες των 35 ετών	1:380 ή 0.26%
για τις γυναίκες των 40 ετών	1:100 ή 1%
για τις γυναίκες των 45 ετών	1:30 ή 3.3%

Αυτό σημαίνει ότι μία γυναίκα ηλικίας 45 ετών, η οποία θεωρείται υψηλού κινδύνου, έχει πιθανότητα περίπου 97% να γεννήσει υγιές παιδάκι και μόλις 3% να γεννήσει παθολογικό. Η ψυχολογία όμως που έχει δημιουργηθεί υπερτονίζει το άρνητικό 3% και υπερβολικά μειώνει το 97% της θετικής προοπτικής.

Άνάλογα άποσιωπώνται οι κίνδυνοι πρόκλησης δυσμενών έπιπλοκών από τη χρήση έπεμβατικών έξετάσεων. Έτσι, η πιθανότητα να προκληθεί πρόβλημα στη μητέρα ή και να καταστραφεί ένα υγιές έμβρυο δέν είναι εύκαταφρόνητη. Για παράδειγμα, κατά τη λήψη χοριακών λαχνών (CVS), ο κίνδυνος προκλητής άποβολής του έμβριου κατά την έφαρμογή της διαδικασίας είναι 2% έως 3%, ενώ κατά την άμνιοκέντηση από 0.5% μέχρι 1%, ποσοστά συγκρίσιμα με τα πλέον δυσμενή ποσοστά πιθανότητας άνιχνεύσεως χρωμοσωμικών άνωμαλιών

¹⁴ Down's Syndrome Association, Febr 1994.

στήν περιοχή τῶν θεωρουμένων ἐπικινδύνων ἡλικιῶν. Προφανῶς, ὅταν ἀπαιτοῦνται ἐπαναληπτικές ἐξετάσεις ἢ στήν περίπτωση πού ὁ γιατρός δὲν διαθέτει ἐπαρκῆ ἐμπειρία, ὁ κίνδυνος αὐξάνει.

Ἐπίσης, οἱ ἀπεικονιστικοὶ ἢ αἱματολογικοὶ ἔλεγχοι προκαλοῦν ψυχολογική φόρτιση δυσανάλογα μεγάλη μὲ τὴν ἐνδεικτική βαρύτητά τους, μὲ ἀποτέλεσμα πολλοὶ γονεῖς, ἀντὶ νὰ περιμένουν τὴν ὥρα τῶν παρεμβατικῶν ἐλέγχων, στηριζόμενοι στὸ ἐνδεχόμενο καὶ μόνον τοῦ παθολογικοῦ ἐμβρύου, νὰ προβαίνουν σὲ ἐσπευσμένη διακοπὴ κυήσεως, ἐνδεχομένως ὑγιοῦς ἐμβρύου.

Ἐπιπλέον, οἱ παθήσεις πού διαγιγνώσκονται ποικίλλουν σὲ βαθμὸ σοβαρότητας. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι νὰ ὑπάρχουν περιπτώσεις παιδιῶν μὲ τρισωμία 21 (σύνδρομο Down), τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ παρακολουθήσουν τὸ σχολεῖο καὶ νὰ ζήσουν μιὰ φυσιολογική ζωή. Ἀνάλογα καὶ μὲ τὴ μεσογειακὴ ἀναιμία, σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις, παρὰ τὶς ταλαιπωρίες τῶν μεταγγίσεων καὶ τῶν συναφῶν προβλημάτων, τὰ ἄτομα ζοῦν ἀποδεκτὰ ἢ καὶ ἱκανοποιητικά, ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ τὰ ἴδια ὁμολογοῦν. Ἦδη οἱ κοπέλλες μποροῦν πλέον καὶ νὰ τεκνοποιήσουν.

Ἔτσι, λοιπόν, τὸ ἐνδεχόμενο κάποιιο γονεῖς, προκειμένου νὰ πληροφορηθοῦν γιὰ τὴ γενετική κατάσταση τοῦ κυοφορούμενου παιδιοῦ τους πρόωρα, τελικὰ νὰ προβοῦν βεβιασμένα στὴ διακοπὴ κυήσεως ἐνὸς δυνητικὰ ὑγιοῦς παιδιοῦ εἶναι πλέον ἢ ὁρατό.

Ἐκεῖ πού τὸ πρόβλημα γίνεται ἰδιαίτερα δύσκολο στὴν ἀντιμέτωπιση καὶ διαχείρισή του εἶναι ὅταν ὁ προγεννητικὸς ἔλεγχος διαγνώσει ἔμβρυο μὲ ἐξαιρετικά βασανιστικὴ προοπτικὴ στὴν περίπτωση τῆς ἐπιβίωσής του ἢ μὲ σοβαρὸ φυλοσύνδετο νόσημα. Ἔτσι ἐπὶ παραδείγματι ἂν τὸ ἔμβρυο διαγνωσθεῖ μὲ ἐκτροφὴ κύστεως, ἐπισπαδία ἢ ὑποσπαδία, ἀτρυσία πρωκτοῦ, μερικὸ ἢ καθολικὸ ἀκρωτηριασμό, ἢ μὲ γενετικὴ προδιάθεση γιὰ κυστικὴ ἴνωση, νόσο τοῦ Huntington, δυστροφία Duchéne, ἀσθένειες παραμορφωτικές μὲ ἐκτεταμένες ἀναπηρίες καὶ ἀνεπάρκειες πολὺ δυσμενεῖς γιὰ τὸ μέλλον τοῦ παιδιοῦ, τὸ δίλημμα εἶναι ἐξαιρετικὰ πιεστικό. Εἶναι ἠθικὸ ἓνα τέτοιο ἔμβρυο νὰ τοῦ ἐπιτρέψουμε νὰ γεννηθεῖ, ὅταν ἐκ τῶν προτέρων γνωρίζουμε ὅτι θὰ βασανισθεῖ χωρὶς κάποια ἐλπίδα θεραπευτικῆς ἢ ἀνακουφιστικῆς προοπτικῆς; Ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἠθικὰ ἀνεκτὸ νὰ διακόψουμε ἐμεῖς μιὰ ζωή, ἢ ἀρχὴ τῆς ὁποίας ξεπερνᾷ τὶς δικές μας εὐθύνες; Στὴν περίπτωση αὐτὴν, ἡ βάση τοῦ προβλήματος ἔχει περισσότερο χαρακτηριστικὰ εὐθανασιακῆς παρὰ εὐγονικῆς ἀντίληψης. Ἴσως τὸ πιὸ ἐνδεδειγμένο νὰ ἦταν ἡ παντελὴς ἀποφυγὴ κάθε προγεννητικοῦ ἐλέγχου.

Τὸ πρόβλημα εἶναι ἀκόμη πιὸ περίπλοκο, ἂν λάβει κανεὶς ὑπόψη του τὴν ἐντελῶς ἀντίθετη κοσμικὴ βιοηθικὴ ἀντίληψη. Ἔτσι θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ὑπόλογος ἔναντι τῆς δικαιοσύνης ἓνας γιατρός πού δὲν ἐνημέρωσε τοὺς γονεῖς,

ὥστε νὰ ἀποφασίσουν ἂν θέλουν νὰ διακόψουν τὴν κύηση τοῦ ἀγέννητου παιδιοῦ τους. Ὑπάρχει δικαστικὴ ἀπόφαση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ ἀνάπηρο παιδί ἔχει δικαίωμα νὰ ἀσκῆσει ἀγωγή κατὰ τῶν γονέων του, διότι δὲν προχώρησαν στὴν ἀμβλωση, ἐνῶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τους τὴν δυσμενῆ πρόγνωση. Βέβαια, κατὰ τὴν ἔφεση ἢ ἀπόφαση ἀπορρίφθηκε¹⁵. Καλλιεργεῖται ὅμως μία ἀντίληψη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἠθικὰ θὰ μπορούσε τὸ παιδί νὰ ἔχει δικαίωμα καταλογισμοῦ εὐθύνης στοὺς γονεῖς του, οἱ ὁποῖοι δὲν πρόεβησαν στὴν ἀμβλωση, μὲ ἀποτέλεσμα αὐτὸ νὰ βασανίζεται¹⁶. Στὸ ὑπόβαθρο μιᾶς τέτοιας ἠθικῆς κρύβεται μία ἀρνητικὴ διάθεση τῶν γονέων νὰ φροντίσουν καὶ νὰ ἀγαπήσουν ἓνα παιδί μὲ σοβαρὲς ἀναπηρίες.

Μιὰ τέτοια ὅμως ἀντίληψη εἶναι ἐντελῶς ξένη πρὸς τὴν χριστιανικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα παράλυτος ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ζεῖ μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς αἰώνιας ζωῆς, νὰ μεταλαμβάνει τῶν μυστηρίων, νὰ μυεῖται διὰ τῆς ὑπομονῆς στὸ μυστήριο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, νὰ περιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, νὰ ἀγιάζει καὶ νὰ ἀγιάζεται μέσα ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴν ἀγάπη, πράγματα τόσο ἄγνωστα στὴν κοσμικὴ ἀντίληψη καὶ τόσο οἰκεία στὴ λογικὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Τελικῶς, τὰ ἠθικὰ καὶ συνειδησιακὰ διλήμματα ποὺ συνήθως συνοδεύουν τέτοιες ἀποφάσεις εἶναι καὶ πολλὰ καὶ βαθιὰ καὶ σοβαρά. Γ' αὐτὸ, παράλληλα μὲ τὴ γενετικὴ συμβουλευτικὴ, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπάρχει καὶ ἀνάλογη πνευματικὴ συμβουλευτικὴ ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι καὶ τὴν ἰατρικὴ διάσταση τοῦ θέματος κατέχουν καὶ τὴν πνευματικὴ κατανοοῦν¹⁷.

Γ. Ἀναπαραγωγικὲς Τεχνολογίες

Ὁμολογὴ τεχνητῆ ἀναπαραγωγῆ

Τὸ πλέον σύνηθες καὶ ἴσως καὶ πιὸ ἀπλὸ ἐρώτημα ἀναφέρεται στὴν περιπτώση τῆς γονιμοποίησης, ἢ ὁποία τελεῖται ἐντὸς νομίμου ἐκκλησιαστικοῦ γάμου, μὲ σπέρμα καὶ ὠάριο τῶν συζύγων (ὀνομάζεται ὁμολογὴ γιατί δὲν παρεμβάλλεται τρίτο πρόσωπο) ἀλλὰ μὲ τεχνητὸ τρόπο λόγω φυσικῆς ἀνεπαρκείας

¹⁵ *Curlender v. Bio-Science Laboratories and Automated Laboratory Sciences*, 165 C al. Rptr. 477 (Ct. App. 2nd Dist. Div. 1, 1980).

¹⁶ Jeffrey Botkin, "The Legal Concept of Wrongful Life", *Journal of American Medical Association* 259 (March 11, 1999), Angela R. Holder, "Is existence ever an injury? The Wrongful Life Cases" στὸ S.F. Spicker et al. (eds) *The Law-Medicine Relation: A philosophical exploration* (Dordrecht: Reidel 1981).

¹⁷ Chatzinikolaou, Nikolaos: The ethics of assisted reproduction, *Journal of Reproductive Immunology* 85 (2010) 3–8.

τῶν συζύγων, εἴτε μὲ σπερματέγχυση εἴτε μὲ κάποια μορφή τεχνητῆς γονιμοποίησης ἐκτὸς τοῦ σώματος. Τὸ πιθανὸ πρόβλημα στὴν περίπτωση αὐτὴν δὲν εἶναι ἠθικὸ, ἀλλὰ εἶναι ὅτι ἡ σύλληψη γίνεται μηχανικὰ, δίχως τὴ φυσικὴ ἔνωση τῶν συζύγων. Καὶ ναὶ μὲν ὑπηρετεῖ τὸν ἱερὸ σκοπὸ τῆς δημιουργίας ἀπογόνων, ἀλλὰ τελικῶς ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου ἐπιτελεῖται μέσα ἀπὸ μία ψυχρὴ τεχνητὴ διαδικασία, στερημένη ἱερότητος, κατὰ τὴν ὁποία οἱ γονεῖς οὔτε ἔνωμένοι εἶναι οὔτε ἔστω μαζί οὔτε κἂν παρόντες. Ἡ αἴσθησις τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἀρκετὰ ἀποδυναμώνεται.

Τὸ θέμα δὲν εἶναι δευτερεύον καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν θὰ ἔπρεπε ποιμαντικὰ νὰ παρακαμφθεῖ, θὰ μπορούσε ὅμως νὰ ἀντιμετωπισθεῖ μὲ μία προσέγγισις καλλιέργειας τῆς ἐμπιστοσύνης στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἱερότητος τῆς ζωῆς, ἢ ἔστω μὲ ἐφαρμογὴ τῆς κατὰ Θεὸν οἰκονομίας καὶ παράλληλη ὑποβοήθησις τῶν συζύγων στὸ ταπεινὸ φρονημα ὅτι οἰκονομοῦνται.

Ἐτερόλογη τεχνητὴ ἀναπαραγωγὴ

Ἡ γονιμοποίησις ὀνομάζεται ἐτερόλογη ὅταν γίνεται μὲ σπέρμα δότη ἢ ὠάριο δότριας. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ παιδί πού θὰ γεννηθεῖ νὰ εἶναι γενετικὰ συγγενὲς μὲ τὸν ἓνα ἐκ τῶν γονέων καὶ νὰ ἔχει κληρονομικὰ χαρακτηριστικὰ μόνον ἀπὸ αὐτόν. Ὁ δεῦτερος γονέας, συνήθως ὁ πατέρας, ἔχει πλέον θέσις θεοῦ πατέρα, ἂν καὶ ὁ νόμος τὸν ἀναγνωρίζει ὡς φυσικὸ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ σχέση τῶν γονέων ἔναντι τοῦ παιδιοῦ δὲν εἶναι ἰσότιμη. Τὸ πρόβλημα πού προκύπτει δὲν εἶναι πρόβλημα σχέσης γονέος παιδιοῦ, ἀλλὰ ἀντανακλᾷ στὴ σχέση τῶν δύο γονέων μεταξὺ τους, καθὼς ἐνίοτε προκαλεῖ ροπὲς ἀναμεταξὺ τους. Τὰ νομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα πού συχνὰ ἀπορρέουν ἐξ αὐτοῦ καὶ οἱ συναφεῖς περιπλοκὲς ἀποτελοῦν ἰσχυρὸ λόγον πού ἐμεῖς δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ συστήσουμε κάτι τέτοιο.

Κάποιοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἐτερόλογη γονιμοποίησις εἶναι πράξις μοιχείας. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀπόλυτα σωστὸ, διότι ἡ μοιχεία δὲν ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ ἀναπαραγωγικὸ ἀποτέλεσμα, πού οὕτως ἢ ἄλλως συνήθως δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ μὲ τὴν καλλιέργεια καὶ ἔκφρασις ἐρωτικοῦ δεσμοῦ δύο ἀνθρώπων συνεζευγμένων ἢ ἔστω ἀμοιβαίως δεσμευμένων μὲ τρίτους.

Ἐπὶ τοῦ ὅτι ὑπάρχει βέβαια τὸ πρόβλημα ὅτι παρεμβαίνει κάποιος τρίτος γενετικὰ, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ ἔχει ἐκ πρώτης ὄψεως κάποιο ἠθικὸ πρόβλημα, δεδομένου μάλιστα ὅτι ὁ δότης διὰ νόμου εἶναι ἄγνωστος. Συνεπῶς δὲν παρεμβαίνει στὴ σχέση τῶν συζύγων ὁ δότης ὡς πρόσωπο, ἀλλὰ ἐνδεχομένως τὴν διαταράσσει ἢ διαδικασία τοῦ δανεισμοῦ καθ' ἑαυτήν.

Ἡ σχέση μοιάζει μὲ τὴν περίπτωση που ἕνας ἄνδρας συνάπτει γάμο μὲ μία γυναῖκα μητέρα τέκνου ἀπὸ ἄλλον ἄνδρα, ὁ ὁποῖος εἶτε ἔχει πεθάνει εἶτε ἔχει διαζευχθεῖ ἀπὸ αὐτήν. Ἔτσι ὑπάρχει μὲν σχέση γάμου, ἀλλὰ ὄχι ἰσοτιμίας ἔναντι τοῦ παιδιοῦ.

Στὴν περίπτωση δανεισμοῦ ἐμβρύου, ἡ σχέση ἰσοτιμίας τῶν συζύγων ἔναντι τοῦ παιδιοῦ διασφαλίζεται, ὁμοιάζει δὲ μὲ υἰοθεσία, ἡ ὁποία ἐπιπλέον περιλαμβάνει καὶ τὴν κυοφορία. Παρὰ ταῦτα καὶ αὐτὴ ἐνέχει τὸν κίνδυνο νὰ περιπέσουν οἱ γονεῖς σὲ κρίση ἀποφάσεων σὲ εἰδικές περιπτώσεις, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἀδιαγνώστων κληρονομικῶν προβλημάτων, τέκνου μὴ γενετικά δικοῦ τους.

Μεταθανάτια γονιμοποίηση μὲ σπέρμα ἀποθανόντος συζύγου

Καὶ ἡ περίπτωση αὐτὴ δὲν φαίνεται νὰ ἐμφανίζει κάποιο ἠθικὸ πρόβλημα ὡς πρὸς τὴν καταστροφή ἐμβρύων ἢ τὴν διασάλευση τῆς σχέσης τοῦ ζεύγους. Ὅμοιάζει μὲ τὴν περίπτωση που ὁ σύζυγος πεθαίνει κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κυήσεως καὶ τὸ παιδί γεννιέται πλέον ὄρφανό.

Παρὰ ταῦτα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ προϋπέθετε τὴν ἐκ προτέρων σύμφωνη γνώμη τοῦ συζύγου, εἶναι ἠθικὰ προβληματικὴ πράξη, δεδομένου ὅτι σημαίνει γέννηση παιδιοῦ ἐκ τῶν προτέρων ὄρφανοῦ.

Θέματα κληρονομικοῦ δικαίου καὶ ἄλλα νομικά θὰ ἔπρεπε ὅπωςδήποτε νὰ ρυθμισθοῦν πρὸς ἀποφυγὴν μελλοντικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ κάτι τέτοιο δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν νὰ προβλέψει ἀνεπιθύμητες ἐξελίξεις.

Τεκνοποίηση ἄγαμης μητέρας

Ἡ τεκνοποίηση στὴ φύση της ἀποτελεῖ καρπὸ ἐνώσεως δύο ἑτεροφύλων προσώπων καὶ φυσικὰ πνευματικῶς ὀρωμένη προϋποθέτει τὴν καθαρὴ, ἀμοιβαία καὶ ἀποκλειστικὴ ἀγάπη τῶν δύο συζύγων. Εἶναι καρπὸς σχέσης.

Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, τὸ παιδί δὲν ἔρχεται γιὰ νὰ ἐπισφραγίσει μία ἱερὴ σχέση συνδέσμου ἀγάπης τῶν δύο γονέων, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἰκανοποιήσει μία προσωπικὴ ἀπόφαση καὶ ἐν πολλοῖς ἕνα θέλημα μιᾶς γυναῖκας. Ὅπως γιὰ νὰ γεννηθεῖ ἕνας ἄνθρωπος χρειάζεται ἕνα σπερματοζῶριο καὶ ἕνα ὠάριο, ἔτσι ἀπαιτοῦνται καὶ δύο γονεῖς, ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα. Καὶ ὅπως ἡ γονιμοποίηση δὲν γίνεται μεταξὺ δύο ὁμοίων γενετικῶν κυττάρων, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔνωση δύο συμπληρωματικῶν, ἔτσι καὶ οἱ δύο γονεῖς θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἑτερόφυλοι.

Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἐπειδὴ κάπου ἐπιτρέπεται ἡ υἰοθεσία ἀπὸ ἄγαμη γυναῖκα πρέπει νὰ ἐπιτραπεῖ καὶ ἡ τεκνοποίηση δὲν εἶναι ἰσχυρό, διότι στὴν πρώτη

περίπτωση τὸ παιδί ἤδη ὑπάρχει καὶ υἱοθετεῖται προκειμένου νὰ τύχει φροντίδας, ἐνῶ στὴ δευτέρη γεννιέται ἓνα παιδί ἐκ προοιμίου ὀρφανὸ ἀπὸ πατέρα, καὶ μὲ αὐξημένη τὴ σχετικὴ πιθανότητα καθολικῆς ὀρφάνιας, δεδομένου ὅτι ἔχει ἓναν γονέα καὶ ὄχι δύο. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ στὴν περίπτωση τῆς μεταθανάτιας γονιμοποίησης.

Παρένθετη καὶ ὑποκατάστατη μητρότητα

Παρένθετη μητρότητα εἶναι ὅταν ἀναλαμβάνει τὴν κυοφορία μία ἄλλη γυναῖκα, ἢ ὁποία ἐνδεχομένως θὰ μπορούσε νὰ δωρήσει καὶ τὸ ὠάριο της.

Ἡ περίπτωση αὐτὴ εἶναι ἠθικὰ πιὸ περιπεπλεγμένη καὶ τοῦτο διότι πρῶτον ἢ γυναῖκα αὐτὴ εἶναι γνωστὴ καὶ ὡς τέτοια ἀποτελεῖ τρίτο πρόσωπο ποὺ παρεμβαίνει στὴ σχέση τῶν συζύγων καὶ δεύτερον διότι θὰ μπορούσε νὰ αἰσθανθεῖ ἢ ἴδια ὡς μητέρα, δεδομένου ὅτι ἡ κύηση εὐνοεῖ μία τέτοια σχέση κυοφορούσης καὶ κυήματος ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της. Ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχουν νομικὲς προστασίες γιὰ κάτι τέτοιο, τυχὸν κακὴ διαχείριση δικαιολογημένων ἀλλὰ ἀνεξέλεγκτων συναισθημάτων, θὰ μπορούσε νὰ διαταράξει καὶ τὶς σχέσεις τοῦ ζεύγους μὲ τὴν παρένθετη μητέρα, ἀλλὰ καὶ νὰ προκαλέσει κρίση σύγχυσης στὸ παιδί ὡς ἐκ τοῦ αἰσθήματος ὅτι ἔχει δύο μητέρες. Ἐκτὸς τούτου θὰ μπορούσε νὰ ἀνακύψουν προβλήματα ὅπως τὰ ἀκόλουθα:

1) Τί θὰ συμβεῖ στὴν περίπτωση ποὺ οἱ γενετικοὶ γονεῖς πεθάνουν ἢ ὕστερα ἀπὸ προγεννητικὸ ἔλεγχο ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη αἰτία (π.χ. διαζύγιο), οἱ μὲν γενετικοὶ γονεῖς ἐπιθυμοῦν τὴ διακοπὴ τῆς κύησης ἢ δὲ κυοφοροῦσα μητέρα τὴν ἀρνεῖται;

Ἦδη τὸν περασμένο Αὐγούστο, ἀναστατώθηκε ὁ κόσμος ὅταν ἓνα ζευγάρι Αὐστραλῶν ἐγκατέλειψαν τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο δίδυμα νεογέννητα στὴν 21 ἐτῶν Ταϊλανδὴ παρένθετη μητέρα, ἐπειδὴ γεννήθηκε μὲ σύνδρομο Down. Ἡ Ταϊλανδὴ βρέθηκε μέσω πρακτορείου, προκειμένου νὰ κυοφορήσει τὸ παιδί, κατὰ τὸν 5^ο μῆνα διαγνώσθηκε ἡ πάθηση, τὸν 7^ο μῆνα οἱ γονεῖς τῆς ζήτησαν νὰ διακόψει τὴν κύηση καὶ αὐτὴ ἀρνήθηκε, εἶναι δὲ πᾶμφτωχη μητέρα δύο ἄλλων τέκνων. Τελικὰ τὸ παιδί γεννήθηκε καὶ μὲ ἐπιπρόσθετα σοβαρὰ προβλήματα ποὺ ἀπαιτοῦν πολυέξοδες διορθωτικὲς ἐπεμβάσεις, παρέμεινε στὴν Ταϊλάνδη, ζεῖ χωρισμένο ἀπὸ τὴν δίδυμη ἀδελφὴ του, ἀποξενωμένο ἀπὸ τοὺς γενετικούς καὶ νόμιμους γονεῖς του, μέσα στὴ φτώχεια, κυριολεκτικὰ στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ¹⁸.

2) Πῶς μποροῦν νὰ ρυθμισθοῦν προβλήματα ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴν ἀπρόσεκτη ζωὴ τῆς κυοφορούσης (π.χ. κάπνισμα, χρῆση ἀλκοόλ ἢ ναρκωτικῶν

¹⁸ www.independent.co.uk, 8 Aug 2014.

ούσιων, υπερβολικές και μη προσεκτικές δραστηριότητες κ.λπ.), ή από άγχη, έντασεις, ψυχικές αστάθειες και άνωμαλίες που σίγουρα επηρεάζουν το έμβρυο ή από ξαφνική σοβαρή ασθένεια κ.λπ.;

3) Η παρένθετη μητέρα είναι λίγο άπιθανο να έχει ήδη ή ίδια γεννήσει τα δικά της παιδιά και να έχει ικανοποιήσει την ανάγκη της μητρότητας (έκτός αν είναι συγγενής ή πρόκειται να άμειφθεί ικανοποιητικά, ποιός ο λόγος να υποβληθεί στην ταλαιπωρία της έγκυμοσύνης;). Η λογική και ή έμπειρία λέγουν ότι το πιθανότερο είναι να είναι γυναίκα που δέν της έχει δοθεί ή δυνατότητα της κυοφορίας. Αυτό όμως αύξάνει την πιθανότητα έντονου συνδέσμου με το παιδί, με άπρόβλεπτες συνέπειες και συναισθηματικές ή πρακτικές δυσκολίες ή εισάγει τόν πειρασμό της κυοφορίας με άμοιβή, από γυναίκες με οίκονομική ανάγκη, πράγμα που δύσκολα έλέγχεται. Ήδη στην Ελλάδα, που ή χαλαρότητα τών διατάξεων του πρόσφατου νόμου την κατέστησε «προνομιακό προορισμό» μεταξύ τών χωρών της Εύρώπης, οι περισσότερες παρένθετες μητέρες είναι άλλοδαπές, κυρίως τσιγγάνες ή πολωνές, με μέσο όρο άμοιβής τις 10.000€¹⁹. Έπιπλέον ή μέθοδος μπορεί να επιλέγεται όχι λόγω φυσικής άνεπαρκείας, αλλά με έπιχείρημα τή γυναικεία χειραφέτηση, την έπαγγελματική καριέρα ή τή διατήρηση της σωματικής ώραιότητας, κίνητρα άπαξιωτικά για τή ζωή²⁰.

Δ. Περίπτωση βιασμού ή αίμομειξίας ή κινδύνου της ζωής της μητέρας

Στις περιπτώσεις αυτές δέν ύπάρχει έπιθυμία θανατώσεως του έμβρύου. Άναγνωρίζουμε ότι ο θάνατός του είναι μία πολύ λυπηρή συνέπεια. Σε κάθε άλλη περίπτωση, ή άμβλωση άποτελεί άμεσο στόχο. Η διαφορά στην πρόθεση είναι ιδιαίτερα σημαντική στην ανθρώπινη ψυχή²¹. Παρά ταύτα το δίλημμα είναι έξαιρετικά έπιτακτικό. Ύπάρχουν άκραίες περιπτώσεις που κάποιες έκκλησίες έχουν κάνει σιωπηρώς δεκτή την άμβλωση, άσφαλώς κατ' οίκονομίαν²². Παρά ταύτα, ύπάρχει ο ίσχυρός αντίλογος ότι την οίκονομία δέν θα έπρεπε να την προτείνουν έκ τών προτέρων δικαιολογώντας την πράξη, αλλά να την έφαρμόσουν έκ τών ύστέρων ως θεραπευτική της τραυματισμένης συνειδήσεως τών έμπλεκομένων γυναικών.

¹⁹ Γιώργου Παπαθανασόπουλου, Ήταν ή γέννηση του ανθρώπου καταντᾶ άγοραίο γεγονός, www.agoritikovima.gr, 18.9.2014.

²⁰ Άπ. Νικολαΐδη, Η άρχή της ζωής: Όρθόδοξη έκκλησιαστική βιοηθική προσέγγιση, Είσηγηση στο Συμπόσιο Βιοηθικής της Ήερᾶς Άρχιεπισκοπής Καθολικών Αθήνας, Άπρίλιος 2011.

²¹ Tr. Engelhardt, Τα θεμέλια της Βιοηθικής, Μία χριστιανική θεώρηση, έκδ. Άρμός 2007, σ.354.

²² π.χ. ή Έκκλησία της Κύπρου έχει δεχθεί έκτρωση σε περιπτώσεις κινδύνου της ζωής της μητέρας. Επίσης κατᾶ την περίοδο άμέσως μετά την Τουρκική είσβολή του 1974 συγκατετέθη να υποβληθούν σε έκτρωση οι Έλληνοκύπριες που είχαν πέσει θύματα βιασμών (aktines.blogspot.com/2013/01/blog-post_4574.html).

Ε. Πρόκληση τοκετού μη βιώσιμου παιδιού (π.χ. με άνεγκεφαλία)

Τὰ παιδιὰ μὲ συγγενῆ άνεγκεφαλία δὲν εἶναι βιώσιμα. Ἡ περίπτωση αὐτή, ἀκόμη καὶ ἂν τὸ παιδί κατὰ ἰατρικὴ ἐκτίμηση θὰ κατάφερνε νὰ γεννηθεῖ φυσιολογικά, χρῆζει ἀναλύσεως.

Ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἀπόψεως ὁ προκλητὸς τοκετὸς θὰ μπορούσε νὰ βοηθήσει ὥστε τὸ ἔμβρυο νὰ γεννηθεῖ ζωντανὸ καὶ συνεπῶς νὰ τύχει κάποιας ἀγάπης καὶ φροντίδας ἔστω καὶ λίγων ὥρῶν, ἀκόμη καὶ τῆς χάριτος καὶ εὐλογίας τοῦ βαπτίσματος. Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοια, ὁ προκλητὸς τοκετὸς δὲν ἔχει χαρακτηριστικὰ ἐπίσπευσης τοῦ θανάτου ἢ τρόπον τινὰ ἀμβλωσης, ἀφοῦ ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι ἡ θανάτωση τοῦ ἐμβρύου ἀλλὰ ἡ ἔνδυσή του μὲ τὴν ἀγάπη μας καὶ τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ.

Συναφῆς μὲ τὴν περίπτωση αὐτὴν εἶναι ἡ τερατογενετικὴ κυοφορία. Συχνὰ γυναῖκες μπορεῖ νὰ ἔχουν δεχθεῖ φαρμακευτικὴ ἀγωγή μὲ κυτταροστατικὸ φάρμακο, τὸ ὁποῖο στὴν ἐγκυμοσύνη λειτουργεῖ τερατογενετικά (π.χ. ἐμβόλιο κατὰ τῆς ἐρυθρᾶς). Ὁ κίνδυνος νὰ ὀδηγηθοῦμε σὲ τερατογένεση εἶναι μεγάλος. Τὸ δῖλημα εἶναι ἐξίσου ἔντονο.

ΣΤ. Παρεμπόδιση ἐμφύτευσης ἐμβρύου

Ἡ τεχνητὴ καὶ παρεμβατικὴ παρεμπόδιση τῆς ἐμφύτευσης ἑνὸς ἐμβρύου, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ μία σύγχρονη καὶ σχετικὰ διαδεδομένη ἀντισυλληπτικὴ μέθοδος, στὴν οὐσία ὀδηγεῖ στὴν θανάτωση τοῦ ἐμβρύου καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀπορριπτέα.

Ἡ περίπτωση βέβαια ποὺ τυχὸν παρενέργεια ἑνὸς φαρμάκου, τὸ ὁποῖο χορηγεῖται γιὰ νὰ θεραπεύσει μιὰ ἀσθένεια, θὰ ἐνεῖχε τὴν πιθανότητα παρεμπόδισης τῆς ἐμφύτευσης ἑνὸς ἐμβρύου, ἠθικὰ κρινόμενη δὲν ἔχει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀμβλωσης, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ σκοπὸς τῆς χορήγησης του, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ὑπάρχει δυνατότητα ἐλέγχου ἢ ἐπιβεβαίωσης τοῦ γεγονότος.

Ζ. Φύλαξη Ὀμφαλοπλακουντιακοῦ ὑγροῦ (βλαστοκύτταρα)

Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ συναντᾶται συχνὰ, εἶναι ὅμως ἄνευ οὐσίας ὡς πρὸς τὸ ἠθικὸ του μέρος. Στὴν πραγματικότητα, ὅπως ἀναφέρει καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς σὲ σχετικὴ γνωμοδότησή της εἶναι: *«ἐξαιρετικὰ περιορισμένη ἡ χρησιμότητα αὐτοῦ τοῦ ὑλικοῦ γιὰ τὸν δότη καὶ τοὺς οἰκείους του»*. Γενικὰ ὑπάρχουν δημόσιες τράπεζες γιὰ κοινὴ χρῆση τοῦ ὀμφαλοπλακουντιακοῦ ὑγροῦ

καὶ λίγες ἰδιωτικὲς στὴν Εὐρώπη, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μισὲς καὶ πλέον στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Κύπρο, προφανῶς ἐκμεταλλεῶμενες τὴν μεσογειακὴ συναισθηματικὴ εὐαισθησία μας ὡς λαοῦ. Στὴν Γαλλία, στὴν Ἰταλία καὶ στὴν Ὀλλανδία δὲν ἐπιτρέπεται ἡ λειτουργία ἰδιωτικῶν τραπεζῶν²³. Ἀρκεῖ κανεὶς νὰ σκεφθεῖ ὅτι στὴν Ἑλλάδα οἱ κατ' ἔτος γεννήσεις εἶναι περίπου 100.000 παιδιὰ. Ἄν ἡ φύλαξη κοστίζει κατὰ μέσο ὄρο 2000€, αὐτὸ σημαίνει business ὕψους 200.000.000€.

Τὸ ἠθικὸ ἐρώτημα εἶναι ἂν δικαιολογεῖται ἡ διατήρηση τῶν κυττάρων ἀποκλειστικὰ γιὰ ἰδιωτικὴ χρῆση ἢ εἶναι προτιμότερη ἡ διάθεσή τους σὲ κοινὴ χρῆση ὥστε νὰ μὴν καταλήξουν νὰ ἀχρηστευθοῦν²⁴.

Παραδείγματα - Περίπλοκες συνέπειες

(α) Συνδυασμὸς μεταθανάτιας γονιμοποίησης καὶ παρένθετης μητέρας

Ὁ ἄνδρας πάσχει ἀπὸ καρκῖνο τῶν ὄρχεων. Πρὶν ὑποβληθεῖ σὲ χημειοθεραπεία ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμία νὰ φυλάξει σπέρμα του, ὥστε ἂν τυχὸν πεθάνει νὰ τεκνοποιήσει αὐτὴ μετὰ θάνατον. Ἡ γυναῖκα ποὺ εἶχε ἤδη τρία παιδιὰ τὸ ἀρνεῖται. Σὲ συνεννόηση μὲ τὴ μητέρα καὶ τὴν ἀδελφὴ του αὐτὸς κρατᾶει σπέρμα σὲ συγκεκριμένη τράπεζα γενετικοῦ ὕλικου. Τελικῶς, πεθαίνει. Ἡ σύζυγός του ἀρνεῖται νὰ προβεῖ σὲ γονιμοποίηση καὶ τεκνοποίηση καὶ πρὸς ἀποφυγὴ περαιτέρω περιπλοκῶν ζητεῖ ἀπὸ τὴν τράπεζα τὴν καταστροφή τοῦ σπέρματος. Ἡ τράπεζα τὸ ἀρνεῖται διότι δὲν εἶναι κληρονόμος τοῦ γενετικοῦ ὕλικου. Κληρονόμοι εἶναι ἡ μητέρα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ θανόντος, οἱ ὁποῖες ἀφοῦ ἀσκοῦν ἀνεπιτυχῶς πιέσεις στὴ σύζυγο σπεύδουν σὲ ἀναζήτηση φέρουσας μητέρας. Στὴν περίπτωση, ὅμως ποὺ καταφέρουν νὰ ἀποκτήσουν ἔτσι ἓνα παιδί, αὐτὸ, πλὴν τῶν ἄλλων προβλημάτων ποὺ θὰ ἔχει, θὰ γεννήσει προβλήματα κληρονομικῆς φύσεως²⁵.

(β) Περίπτωση παρένθετης μητρότητας

Τὸ Μονομελὲς Πρωτοδικεῖο Ἀθηνῶν ἔδωσε ἄδεια στὸν Χ.Μ. νὰ ἀποκτήσει παιδί μετὰ τὴ μέθοδο τῆς παρένθετης κύησης. Μὲ βάση τὴν ἀπόφαση αὐτὴν, γεννήθηκαν δίδυμα παιδιὰ, ἓνα ἀγόρι καὶ ἓνα κορίτσι, τῶν ὁποίων εἶναι πατέρας. Αὐτὸς παντρεύτηκε μὲ πολιτικὸ γάμο γυναῖκα ἄνω τῶν 60 ἐτῶν, ἡ ὁποία ζήτησε ἀπὸ τὸ δικαστήριον νὰ υιοθετήσῃ τὰ δίδυμα τέκνα τοῦ συζύγου της. Ὁ εἰσαγγελέας πρωτοδικῶν ἄσκησε ἔφεση στὴν ἀπόφαση τοῦ μονομελοῦς πρωτοδικείου νὰ δώσει ἄδεια τεκνοποίησης μετὰ παρένθετη μητέρα στὸν Μ.Χ. καὶ τὸ ἐφετεῖο δικαίωσε τὸν εἰσαγγελέα, ἀφοῦ ἔκρινε ὅτι ἐπὶ παρένθετης κύησης ἡ δικαστικὴ ἄδεια παρέχεται μόνο σὲ γυναῖκα καὶ ὄχι σὲ ἄνδρα. Κατόπιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἐφετείου, ὁ Μ.Χ. ἐνῶ ζήτησε καὶ εἶχε νόμιμη ἄδεια γιὰ τεκνοποίηση μετὰ φέρουσα μητέρα δὲν εἶναι νόμιμος πατέρας τῶν παιδιῶν, ἐνῶ μητέρα

²³ www.enet.gr/?i=news.el.article&id=177087, 27 Ἰουν 2010.

²⁴ Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς, Γνώμη γιὰ συλλογὲς ὀμφαλοπλακουντιακοῦ αἵματος, 2.2.2007.

²⁵ *Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων*, 6 Ὀκτωβρίου 2002, σ. 7.

τους θεωρείται ή παρένθετη μητέρα. Άν τώρα αυτή είναι έγγαμη ή έχει συνάψει σύμφωνο συμβίωσης, τὰ παιδιά αποκτοῦν νόμιμο πατέρα τὸν σύζυγο ή τὸν σύντροφό της. Άν είναι άγαμη, τότε πατέρας θεωρείται ὁ Μ.Χ. πού ζήτησε τή γέννησή τους καί μητέρα ή παρένθετη «δηλαδή δύο πρόσωπα πού δέν ἔχουν ὅποιοδήποτε νομικό ή ψυχοκοινωνικοσυναισθηματικό σύνδεσμο μεταξύ τους καί δέν συμβιώνουν»²⁶. Τελικά οὔτε στὸν Άρειο Πάγο λύθηκε τὸ πρόβλημα. Τὸ παιδί δέν ἔχει πατέρα...

(γ) Περίπτωση έτερόλογης γονιμοποίησης

Τὸ 1984 έγγαμη γυναίκα έπισκέπτεται εἰδική κλινική γονιμοποίησης προκειμένου νὰ τεκνοποιήσει. Πέντε μῆνες μετὰ τὴν πρώτη της επίσκεψη ἔρχεται σὲ διάσταση μετὸν σύζυγό της ἀπὸ τὸν ὁποῖο παίρνει συναινετικό διαζύγιο τὸ 1989. Στὸ μεταξύ συνάπτει δεσμό μετὸν γιατρό της, ὁ ὁποῖος ἐπίσης περιέρχεται σὲ διάσταση μετὴ σύζυγό του καί λαμβάνει διαζύγιο ἐπίσης τὸ 1989. Στὸ διάστημα τῆς σχέσης τους προσπαθοῦν γιὰ 5 χρόνια νὰ τεκνοποιήσουν μετὴ τεχνητὴ γονιμοποίηση, πράγμα πού τελικά κατορθώνουν τὸ 1989 μετὴ δανεικὸ σπέρμα καί ὠάριο, ὅποτε καί αποκτοῦν δίδυμα. Ἀμέσως μετὰ χωρίζουν.

Στὸ δικαστήριο ή μητέρα ζητεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὁ γιατρός ὡς πατέρας τοῦ παιδιοῦ, ἀφοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν συζοῦσαν μετὴ σκοπὸ τὸν γάμο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ή γέννηση τῶν παιδιῶν ἔγινε μετὴ τὴ δική του συναίνεση. Τὸ Πρωτοδικεῖο δέχεται τὸ αἴτημα τῆς μητέρας καί ὑποχρεώνει τὸν γιατρό σὲ καταβολή μηνιαίας διατροφῆς ὕψους 120.000 δρχ. Ἀντίθετα ὅμως τὸ Ἐφετεῖο κρίνει πὼς ὁ γιατρός δέν εἶναι πατέρας, ἀφοῦ δέν εἶναι οὔτε σύζυγος τῆς μητέρας οὔτε γενετικά συγγενῆς μετὴ τὸ παιδί. Ἡ ὑπόθεση ὁδηγήθηκε στὸν Άρειο Πάγο, ὅπου ἐπίσης δέν λύθηκε τὸ πρόβλημα²⁷.

(δ) Άλλη περίπτωση έτερόλογης νομιμοποίησης

Ένα νεαρὸ ζευγάρι ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια άκαρπης συζυγίας προσφύγει στοὺς γιατρούς, ὅπου διαπιστώνεται σπερματική ἀδυναμία στὸν σύζυγο. Προτείνεται ή ἐξωσωματική γονιμοποίηση μετὴ σπέρμα δότη. Τὸ 1992 οἱ γονεῖς αποκτοῦν ἕνα κοριτσάκι. Σὲ δύο ὅμως χρόνια οἱ γονεῖς ἀποφασίζουν νὰ χωρίσουν. Ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὁ πατέρας ζητεῖ νὰ βλέπει τὸ παιδί πράγμα πού ἀρνεῖται ή μητέρα ἰσχυριζόμενη ὅτι τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴ γενετική του συγγένεια μετὴ τὸ παιδί. Πρὸς ἔκπληξη δὲ ὄλων προσθέτει ὅτι παρὰ ταῦτα ὁ πρῶν σύζυγός της ὑποχρεοῦται νὰ τῆς δίνει μηνιαία διατροφή, διότι αὐτὸ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀποφάσισε τὴ σύλληψη τοῦ παιδιοῦ. Μετὴ ἄλλα λόγια ὁ πρῶν σύζυγός της δέν εἶναι πατέρας γιὰ νὰ ἀγαπᾷ ἀλλὰ εἶναι πατέρας γιὰ νὰ πληρώνει²⁸.

²⁶ Ἀπόφαση Πολυμελοῦς Πλημμελειοδικείου Ἀθηνῶν (431/2013), καί σχόλιο τοῦ κ. Πάνου Νικολόπουλου, «*ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ*», 62,4, Μάιος 2014, σσ. 880-885.

²⁷ *Ἔθνος τῆς Κυριακῆς*, 4.5.2003.

²⁸ Ἀρχιμ. Νικολάου Χατζηνικολάου, *Ελεύθεροι ἀπὸ τὸ γονιδίωμα*, Ἀθήνα 2002, σ. 245.

(ε) Τò πρόβλημα τῶν ὀρφανῶν ἐμβρύων. Περίπτωση Rios

Βρισκόμαστε στὸν Ἰούνιο τοῦ 1981. Ὁ κ. Mario Rios, ἐτῶν 54 καὶ ἡ σύζυγός του Elsa, ἐτῶν 37, ἀπὸ τὸ Λὸς Άντζελες, ἐπειδὴ ἀδυνατοῦν νὰ ἀποκτήσουν παιδί, προσφεύγουν στὴ μέθοδο τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης (IVF). Λόγω τῆς ἡλικίας της, ἡ κ. Rios ἀδυνατεῖ νὰ ἐνταχθεῖ σὲ πρόγραμμα στὶς ΗΠΑ καὶ γι' αὐτὸ μεταβαίνει στὸ Queen Victoria Medical Center τῆς Μελβούρνης στὴν Αὐστραλία. Ὁ κ. Rios ἀπὸ προηγούμενο γάμο του ἔχει ἐνήλικο γυιό, ἡ δὲ σύζυγός του εἶχε κόρη, ἡ ὁποία ὅμως ἔχασε τὴ ζωὴ της ἀπὸ ἀτύχημα τὸ 1978, σὲ ἡλικία 10 ἐτῶν. Κατὰ τὴ διαδικασία τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης ἐλήφθησαν τρία ὠάρια ἀπὸ τὴν κ. Rios, ἐπειδὴ δὲ ὁ κ. Rios εἶχε πρόβλημα στὸ σπέρμα του, ἡ γονιμοποίηση ἐγίνε με σπέρμα δότη ἀπὸ τὴ Μελβούρνη. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ τρία ἔμβρυα ἐμφυτεύθηκε στὴν μήτρα τῆς κ. Rios καὶ τὰ ἄλλα δύο κατεψύγησαν γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο μελλοντικῆς ἐμφύτευσης.

Μετὰ ἀπὸ 10 μέρες, τὸ ἔμβρυο ἀπεβλήθη καὶ τὸ ζεῦγος, χωρὶς νὰ ἐκφράσει τὶς ἐπιθυμίες καὶ τοὺς στόχους του γιὰ τὸ μέλλον τῶν δύο ἐμβρύων, ἀναχώρησε γιὰ τὴ Νότιο Ἀμερικὴ, ὅπου υἱοθέτησε ἓνα παιδάκι. Ἀτυχῶς, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1983, σὲ ἀεροπορικὸ δυστύχημα ξεκληρίσθηκε ὀλόκληρη ἡ οἰκογένεια.

Ἐπειδὴ τὸ ζεῦγος Rios ἦταν ἰδιαζόντως εὐπόρο, ἄρχισε ἡ διαμάχη γιὰ τὴν κληρονομία τῆς μεγάλης τους περιουσίας. Στὸ ἀδιέξοδο τῆς συνεννοήσεως, τὴν ἀπάντηση ἔδωσε τὸ ἀδιέξοδο τῆς λύσεως, μιὰ πού σὲ κάποιον σημεῖο μιὰ μερίδα συγγενῶν, πού ἔνοιωθε πὼς χάνει τὴν ὑπόθεση, ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια τὴν ὕπαρξη τῶν δύο ὀρφανῶν ἐμβρύων, πού διετηροῦντο σὲ κατάσταση καταψύξεως στὴν Αὐστραλία.

Τὰ ἐρωτήματα ἦταν ποικίλα, ἡ δὲ νομοθεσία ἀνέτοιμη νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει. Ἄς δοῦμε μερικὰ ἀπὸ αὐτά:

1. Ποιὰ νομοθεσία ἔπρεπε νὰ ἐπιληφθεῖ τοῦ θέματος: ἡ ἀμερικάνικη (ἀφοῦ ἦταν ἀμερικανοὶ πολῖτες), ἡ αὐστραλέζικη (ἀφοῦ τὰ ἔμβρυα συνελήφθησαν καὶ διατηρήθηκαν στὴν Αὐστραλία) ἢ ἡ νοτιοαμερικάνικη, ὅπου συνέβη τὸ ἀτύχημα καὶ ζοῦσε ἡ οἰκογένεια;

2. Ποιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς προηγούμενες νομοθεσίες ἦταν ὠριμὴ νὰ ἐπιλύσει τὸ κληρονομικὸ πρόβλημα;

3. Ὁ νόμος τῆς Καλιφόρνιας ἀναφέρεται στὸ παιδί μετὰ τὴ γέννηση καὶ ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς πατρότητος σ' αὐτὸν πού ἀποφασίζει τὴ γέννηση ἐνὸς παιδιοῦ μὲ ἐτερόλογη σπερματέγχυση καὶ ὄχι στὸν δότη τοῦ σπέρματος. Δὲν περιλαμβάνει ὅμως καμμιά διάταξη γιὰ τὴν πατρότητα τῶν ἐμβρύων.

4. Καμμιά νομοθεσία δὲν περιελάμβανε τότε τὸ status τοῦ ἐμβρύου, ἀλλὰ καὶ τὸν κληρονομικὸ ρόλο τῆς φέρουσας μητέρας πού θὰ τὸ κυοφοροῦσε.

5. Ὁ νόμος τῆς Αὐστραλίας γιὰ τὴν περίπτωση τοῦ θανάτου ἀμφοτέρων τῶν γονέων ἐκχωροῦσε τὴν ἀρμοδιότητα γιὰ τὸ μέλλον τῶν ἐμβρύων στὸ νοσοκομεῖο πού

ήταν υπεύθυνο για την κατάψυξή του. Αύτη ή άρμοδιότητα τί συνέπειες είχε στα κληρονομικά δικαιώματα του νοσοκομείου;

Τελικά ή πολιτεία τής Βικτώριας συνέστησε την Waller Committee, ή όποια υπέδειξε την καταστροφή των έμβρύων, ή δέ άρμόδια έπιτροπή του πολιτειακού Κοινοβουλίου υπεστήριξε την άποψη έμφυτεύσεως σε μήτρα φέρουσας μητέρας, χωρίς όμως κανένα κληρονομικό δικαίωμα. Για χρόνια τα έμβρυα διατηρούντο κατεψυγμένα στο Queen Medical Center τής Μελβούρνης, ή περιουσία παρέμενε δεσμευμένη στο Los Angeles, τò πρόβλημα άλυτο στα δικαστήρια, τα νομοθετικά σώματα και τις έπιτροπές, ή δέ άπορία του γιατί όλα αυτά άναπάντητη στο μυαλό και τή συνείδηση κάθε έχέφρονος και εύαισθητοποιημένου άνθρώπου.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Θά μπορούσαμε νά ποϋμε ότι στην ποιμαντική διαχείριση των ποικίλων θεμάτων και την ήθική θεώρηση των πράξεων, υπάρχει μία διαβάθμιση. Υπάρχει αυτό που ή Έκκλησία εύλογεί, αυτό που οίκονομεί, αυτό που άνέχεται και αυτό που άπαγορεύει.

A. Στο θέμα τής άναπαραγωγής του άνθρώπου, αυτό που ή Έκκλησία εύλογεί είναι ό γάμος ως μυστήριο, όπως περιγράφεται στην άκολουθία και θεολογία της και ή δια του φυσικού τρόπου ένωση των συζύγων με καρπό τή γέννηση ενός νέου άνθρώπου με ψυχοσωματική όντότητα και αίώνια προοπτική. Κάθε άλλη μορφή άναπαραγωγής δέν μπορεί άβιαστα νά τύχει τής εύλογίας μας.

Η σύγχρονη άναπαραγωγική τεχνολογία έχει σημαντικά παρέμβει στο άβατο αυτής τής ιερής σχέσεως. Η έπιθυμία προς άπόκτηση τέκνων είναι όπως δήποτε και φυσική και θεμιτή και φυσικά εύλογημένη, είναι ή άνταπόκριση του άνθρώπου στην έντολή του Θεού: «*αύξάνεσθε και πληθύνεσθε*» (Γέν. α' 22). Άποτέλεσμα τής τεχνολογικής παρέμβασης στη διαδικασία άναπαραγωγής είναι όλες οι προαναφερθείσες δυνατότητες, οι όποιες όμως σχεδόν στο σύνολό τους δέν θεραπεύουν μόνο μια ένδεχόμενη ανεπάρκεια, αλλά έπιβάλλουν όρους συχνά ξένους προς τή φύση και τους νόμους του Θεού, οι όποιοι ίκανοποιούν άποκλειστικά τò άνθρώπινο θέλημα²⁹.

Αυτό που ή Έκκλησία εύλογεί και προς τò όποιο προτρέπει τους άνθρώπους είναι ή **έμπιστοσύνη στο θέλημα του Θεού**. Οί παλαιοί άνθρωποι, όταν τους ρωτούσαν πόσα παιδιά έχουν, άπαντούσαν λέγοντας τόν αριθμό και συμπληρώνοντας «του Θεού». Τò έρώτημα είναι άν τελικά με όλην αυτήν τήν

²⁹ Metropolitan Nikolaos of Mesogaia and Lavreotiki: The Greek Orthodox Position on the Ethics of Assisted Reproduction, *RBM Online*, Vol. 17, Suppl. 3. 2008, 25-33.

έντονη παρεμβατικότητα μπορούμε να το ποῦμε αυτό. Ὁ κίνδυνος εἶναι να θεωροῦμε τὰ παιδιά μας ὡς δικά μας ἢ προϊόντα τῆς ἱατρικῆς τεχνολογίας καὶ ὄχι τοῦ Θεοῦ. Ἡ λάθος χρῆση τῆς τεχνολογίας θὰ μπορούσε ἀντὶ να βοηθήσει τὴν ἀναπαραγωγή, να ἐκτοπίσει τὸν Θεό. Καὶ ἴσως αὐτὸ εἶναι πού θὰ πρέπει να ἔχουν κατὰ νοῦν οἱ πνευματικοί.

Πρὶν λοιπὸν σκεφθοῦμε τὴν οἰκονομία στὴν ἀντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων καὶ πρὶν ὑποχωρήσουμε συναισθηματικὰ στὴν πίεση τοῦ θελήματος τῶν γονέων πού μᾶς πλησιάζουν, εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο να μὴ τοὺς στερήσουμε ἀπὸ τὴ δυνατότητα να ἀποκτήσουν τέκνο ὡς σημεῖο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, μὲ μέσα εὐλαβείας, πίστεως καὶ ἐμπιστοσύνης στὸ θέλημά Του (εὐχέλαια, σαρανταλείτουργα, τάματα, προσφυγὴ στὴν προσευχὴ κ.λπ.). Εἶναι ἀνάγκη ἐμεῖς ὡς πνευματικοί να πιστέψουμε ὅτι τὰ ποσοστὰ μιᾶς «πνευματικῆς» γονιμοποίησης μπορεῖ να εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ τῆς τεχνητῆς. Καὶ τὰ παιδιά πού αὐτὴ προσφέρει ἔρχονται μὲ ἐμφανῆ κληρονομία χάριτος.

Β. Μὲ βάση ὅλα αὐτὰ, ἡ Ἐκκλησία θὰ μπορούσε να κάνει καὶ **σωστὴ χρῆση τῆς οἰκονομίας της**, ἐκεῖ πού οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ὠριμοὶ να δεχθοῦν τὴν ἀκριβεία της. Τότε θὰ μπορούσε να «ἐπιτρέψει», δηλαδὴ να δεχθεῖ κατ' οἰκονομίαν τὴν τεχνητὴ σπερματέγχυση ἢ καὶ γονιμοποίηση ὡς θεραπευτικὴ ὑποβοήθηση στὶς περιπτώσεις πού ὑπάρχει ἀναπαραγωγικὴ ἀνεπάρκεια. Αὐτὸ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι οἱ σύζυγοι εἶναι νόμιμα καὶ ἐκκλησιαστικῶς συνεζευγμένοι, ὅτι τὰ ὠάρια καὶ σπερματοζῶάρια εἶναι δικά τους καὶ ὄχι τρίτων ἐκ δανεισμοῦ καὶ ὅτι δὲν προκύπτουν πλεονάζοντα ἔμβρυα μὲ προοπτικὴ ἐνδεχόμενης καταστροφῆς τους, παρὰ μόνον μὲ δεδομένη τὴν μελλοντικὴ ἐμφύτευσὴ τους στὴ μητέρα.

Γ. Ὅσον ἀφορᾷ στὸ ἐνδεχόμενο προεμφυτευτικοῦ ἢ προγεννητικοῦ ἐλέγχου, μὲ δεδομένο ὅτι γενικῶς δὲν ὑπάρχει θεραπευτικὴ προοπτικὴ γιὰ τυχὸν διαγνωσθεῖσες παθήσεις στὴν ἐμβρυϊκὴ φάση, οὔτε πάλι θὰ συνιστᾶτο σὲ καμμία περίπτωση καταστροφὴ τῶν ἐμβρύων ἢ διακοπὴ τῆς κυήσεως ἀντίστοιχα, τὸ καλύτερο εἶναι δίχως ἐντάσεις να ὑποδείξουμε στὸ ζευγάρι να περάσουν τὴν περίοδο τῆς ἐγκυμοσύνης περισσότερο προσευχόμενοι καὶ λιγότερο ἀγωνιῶντες, ἀποφεύγοντας ἔτσι τὴν ἀποδυνάμωση μέσα τους τῆς ἐμπιστοσύνης στὸν Θεό, **χωρὶς να ἐπιμένουμε σὲ λεπτομέρειες πού οὐσιαστικὰ ἀγνοοῦμε** ἢ σὲ ἀναλύσεις πού μᾶς ὑπερβαίνουν.

Δ. Μὲ κανέναν τρόπο **δὲν θὰ ἔπρεπε να ὑποδείξουμε τίποτε ἄλλο** ὅσο καὶ ἂν πιεζόμεθα ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Ἄς ἀποφασίσουν καὶ ἂς ἐπιλέξουν μόνοι τους οἱ σύζυγοι. Γιὰ μᾶς, ὡς Ἐκκλησία, ἡ κόκκινη γραμμὴ εἶναι ἡ καταστροφὴ τῶν ἐμβρύων, ἡ διακοπὴ τῆς κυήσεως καὶ ἡ διατάραξη τῆς ἰσορροπίας τῆς

σχέσης τῶν συζύγων. Αὐτὰ πού εὐλογεῖ ὁ Θεός, τήν ζωή καί τόν γάμο, δέν μποροῦμε μέ κανέναν τρόπο νά τὰ καταστρέψουμε.

Ε. Αὐτό πού μένει εἶναι νά υπογραμμίσουμε τή σημασία πού ἔχει ἡ προσευχή, ἡ προσφυγή στήν παρέμβαση τοῦ Θεοῦ, ἡ δοξολογία καί εὐχαριστία γιά τὰ δῶρα Του, ἡ ἐμπιστοσύνη στό ὅποιο ἅγιο θέλημά Του, ἡ συναισθηση ὅτι τὰ παιδιά δέν εἶναι δικά μας ὡς πρὸς τήν προέλευσή τους, ἀλλά εἶναι πρωτίστως τοῦ Θεοῦ, κι ἐμεῖς συναινοῦμε ὡς συνεργοί Του καί ἀναλαμβάνουμε τήν εὐθύνη τῆς ἀνατροφῆς τους. Ἡ ἐπιμονή στήν ἀπαίτηση νά κάνουμε ὅσα παιδιά θέλουμε, ὅποτε θέλουμε, κάτω ἀπὸ ὅποιες συνθηκῆς, ὄρους καί προϋποθέσεις ἐμεῖς ὀρίζουμε, νά εἶναι ὅπως ἐμεῖς θέλουμε καί ὅπωςδήποτε ἐπειδὴ ἐμεῖς τὸ θέλουμε, εἶναι καί ἐσφαλμένη, ἀλλά καί ἐφάμαρτη, διότι ὑποκαθιστᾷ τήν ἱερὴ βούληση τοῦ Θεοῦ μέ τὸ ὅπωςδήποτε ἐγωιστικὸ δικό μας θέλημα. Αὐτὰ καί θὰ μπορούσαμε καί θὰ ἔπρεπε νά τὰ ποῦμε μετὰ διακρίσεως, εὐγενείας, σεβασμοῦ καί ἀγάπης, ἀλλά καί μετὰ σαφηνείας καί σταθερότητος σὲ ὅσους μᾶς προσεγγίζουν καί ζητοῦν τή συμβουλή μας.

Ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, μετὰ τίς ὅποιες ὑποδείξεις καί νουθεσίες μας, τὰ ἀφήνουμε στοὺς ἰδίους νά τὰ ἀποφασίσουν. **Δέν εἶναι ἀρμοδιότητα καί εὐθύνη μας νά ἀποφασίζουμε γιά τοὺς πιστοὺς,** ἀλλά νά τοὺς δείχνουμε τὸν δρόμο τῆς πρὸς τὸν Θεὸ ὁμοιώσεώς τους, τήν ὁδὸ τοῦ ἑξαγιασμοῦ τους, νά τοὺς δίνουμε ὅλον τὸν χῶρο τῆς ἐλευθερίας τους, νά τοὺς ἐντάξουμε στήν προσευχή μας καί φυσικὰ νά τοὺς περιμένουμε μέ θεραπευτικὴ διάθεση μετὰ τίς ἀποφάσεις τους.

ΣΤ. Ἀπὸ ἐκεῖ καί πέρα θὰ ἔπρεπε ἐμεῖς **ὡς Σύνοδος νά ἀποφασίσουμε γιά ὀρισμένα πρακτικὰ θέματα,** ὅπως τυχόν περιορισμούς στήν ἀναδοχή κατὰ τήν βάπτιση, ἐνδεχόμενη ἐπιβολὴ ἐπιτιμίων πρὸς ἀφύπνιση καί μετάνοια καί κανονικὲς κατευθύνσεις στοὺς πνευματικούς. Ἔτσι γιά παράδειγμα θὰ μπορούσε, σὲ συνεργασία μέ τὴν Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς, ἢ Ἐπιτροπὴ Νομοκανονικῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου νά ἀποφανθεῖ σὲ θέματα ὅπως:

• *Πόσο μητέρα εἶναι ἡ παρένθετη ἐξ ἐπόψεως ἐκκλησιαστικῆς; Ποιὰ ἡ σχέση της μέ τὸ μὴ γενετικὰ συγγενὲς μέ αὐτὴν παιδί πού γέννησε;*

• *Ποιὰ ἡ σχέση ἐπίσης καί τῆς νομικῆς μητέρας μέ τὸ τέκνο της, τὸ ὁποῖο ἐκυοφόρησε μὲν ἢ ἴδια ἀλλὰ μέ δανεικὸ ὠάριο, καί συνεπῶς δέν εἶναι γενετικὰ συγγενῆς μαζί του;*

• *Μπορεῖ ἡ παρένθετη μητέρα ἢ ὁ ἐνδεχομένως γνωστὸς δότης σπέρματος νά γίνει ἀνάδοχος; Καί ἂν ὄχι, μέ ποιό αἰτιολογικὸ;*

• Ποιά ή σχέση συγγενείας μεταξύ δύο μη γενετικά συγγενών αδελφών κατά τὸ κανονικὸ δίκαιο; Δύο παιδιά τῆς ἴδιας παρένθετης μητέρας, μη γενετικά συγγενῆ μεταξύ τους, ἐπιτρέπεται νὰ παντρευτοῦν;

• Ἐνα ἀγόρι ποὺ γεννήθηκε μὲ ὁμόλογη γονιμοποίηση τί σχέση ἔχει κατὰ τὸ κανονικὸ δίκαιο μὲ μιὰ πρώτη ἐξαδέλφη του ποὺ γεννήθηκε μὲ ἀμφίπλευρη ἐτερόλογη, δεδομένου ὅτι τὰ παιδιά αὐτὰ εἶναι μὲν πρῶτα ἐξαδέλφια ἐξ ἐπόψεως νομικῆς ἀλλὰ ὄχι γενετικά συγγενῆ; Π.χ. ἐμποδίζονται νὰ τελέσουν μεταξύ τους ἐκκλησιαστικὸ γάμο; Καὶ ἂν ναί, μέχρι ποίου βαθμοῦ συγγενείας θὰ ἐμποδιζόταν ἕνας τέτοιος γάμος;

• Πῶς κανονίζεται ἢ ἐπιτιμᾶται ἕνα ζευγάρι, ὅταν ἔχει προχωρήσει σὲ τεχνητὴ γονιμοποίηση μὲ συνέπεια τῆ δημιουργία πλεοναζόντων ἐμβρύων, τὰ ὁποῖα ἢ δὲν πρόκειται ἢ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφυτευθοῦν; Ἀποτελεῖ κάτι τέτοιο κώλυμα γιὰ τὴν ἱερωσύνη;

• Ἄν ὡς Ἐκκλησία δὲν συναινέσουμε τελικῶς στὴν ἐτερόλογη γονιμοποίηση ἢ παρένθετη μητρότητα, τότε πῶς ἐπιτιμᾶται ἕνα ζευγάρι ποὺ προσέφυγαν σὲ τέτοιες μεθόδους καὶ πῶς ἢ παρένθετη μητέρα;

• Κατὰ τὴν 40ῆ ἡμέρα ποιὸς σαραντίζεται; ἢ νομικὴ καὶ γενετικὴ μητέρα ἢ ἢ παρένθετη ἢ καμμία; Τί συμβαίνει ὅταν ἢ νομικὴ μητέρα δὲν εἶναι κἂν γενετικῆ;

• Ἡ ἄγαμη μητέρα σαραντίζεται ἢ κανονίζεται πρῶτα καὶ μετὰ τὴν διαβάζουμε;

• Ὑπάρχει διαφορὰ μεταξύ ἐκτρώσεως καὶ καταστροφῆς προεμφυτευτικοῦ ἐμβρύου; Στὴν πρώτη περίπτωση τὸ ἔμβρυο ἔχει ἰστολογικὴ δομὴ καὶ διαμορφωμένα ὄργανα καὶ νευρικὸ σύστημα ὥστε νὰ ἀντιδρᾷ, ἐνῶ στὴ δευτέρη ἢ δομὴ τοῦ ἐμβρύου εἶναι κυτταρικὴ (δὲν ἔχει ἀρχίσει ἢ διαφοροποίηση οὔτε ἢ ὀργανογένεση). Ἡ ἄμεση ἢ ἔμμεση συναίνεση στὴν καταστροφὴ τῶν ἐμβρύων λογίζεται ὡς φόνος καὶ κανονίζεται ἀναλόγως ἢ οἰκονομεῖται ἐπιεικέστερα;

• Βαπτίζεται ἀγόρι καὶ γίνεται κορίτσι. Μὲ ποιὸ ὄνομα κοινωνεῖ ἢ μετέχει στὰ μυστήρια; Ἀποτελεῖ κώλυμα ἱερωσύνης ἢ ἀλλαγὴ φύλου σὲ περίπτωσι ἐρμαφροδιτισμοῦ ὡς μὴ ἀρτιμέλεια ἢ οἰκονομεῖται;

• Μήπως θὰ ἔπρεπε ὡς Ἐκκλησία νὰ προωθήσουμε τὴν υἰοθεσία καὶ πῶς;

Ζ. Οἱ περιπτώσεις προγεννητικῆς διαγνώσεως μὲ παθολογικὴ προοπτικὴ εἶναι ὄντως δύσκολες στὴ διαχείρισή τους, μὲ κανέναν ὅμως τρόπο δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποταχθοῦμε στὴν κοσμικὴ λογικὴ ποὺ «θεραπεύει» τὰ ἔμβρυα στερῶντας τους βίαια καὶ πρόωρα τὴν ἐπιβίωσι. Τὰ παιδάκια ποὺ γεννιοῦνται μὲ τέτοια προβλήματα, διανοητικὴ ὑστέρηση, νευρομυϊκὲς παθήσεις κ.λπ. πρέπει νὰ τὰ ἀγκαλιάσουμε σὰν παιδιά τοῦ Θεοῦ. Σὰν νὰ εἶναι πολὺ καλά, πιὸ σοφά, πραγματικὰ ὁμορφα. Καὶ ἔτσι ἐνῶ μᾶς κουράζουν, ἐνῶ μᾶς προσξενοῦν λύπη, ἐνῶ παρουσιάζουν ἀλλοιωμένα χαρακτηριστικά, ἐνῶ δὲν μποροῦν νὰ προσφέρουν πολλὰ, ἐμεῖς τὰ νοιώθουμε ὡς πολῦτιμα, ὡς ἐπιθυμητὰ καὶ ὡς ἰδιαίτερα ἀγαπητὰ. Αὐτὰ δὲν διαφεύδουν τὸν Θεό. Αὐτὰ τὸν ἐπιβεβαιώνουν.

Εἶναι «τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, ἃ ἐξελέξατο ὁ Θεός, καί τὰ ἀσθενῆ καί τὰ ἐξουθενημένα» (Α' Κορ. α' 27). Δὲν ὑπάρχουν γιὰ νὰ τὰ «βοηθοῦμε», ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς φωτίζουν καὶ νὰ μᾶς στηρίζουν. Μᾶς δίνουν τὴν ἀφορμὴ νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ δῶρο τῆς υγείας μας, αὐξάνουν τὴν ἀγάπη, τὴ συμπόνοια καὶ τὴν ἀλληλεγγύη στὸν κόσμο μας, μᾶς βοηθοῦν νὰ συντρίψουμε τὸν ἐγωισμό τῆς ψεύτικης παντοδυναμίας μας καὶ νὰ ἀγκαλιάσουμε ταπεινὰ τὸν θησαυρὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης μας. Αὐτὰ κρύβουν ἕναν κόσμο πολὺ πλούσιο, δίπλα στὸν ὁποῖο καλούμεθα νὰ μαθητεύσουμε. Ἡ ἀναπηρία τους ἐμφανίζεται ὡς ἀποτυχία τῆς Δημιουργίας, γι' αὐτὸ καὶ πάνω τους προβάλλεται ὁ Θεὸς ὄχι ταπεινωμένος ἀλλὰ διαρκῶς ταπεινούμενος, πραγματικὰ «κλῶμενος» καὶ «ἐκχυνόμενος». Αὐτὰ ἀντικατοπτρίζουν τὸ πρόσωπο τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ διασώζουν «τὴν σοφίαν καὶ δύναμιν τοῦ λόγου τοῦ Σταυροῦ» (Α' Κορ. α' 18-25).

Η. Ὅλα αὐτὰ ὅμως, ἀκούγονται τόσο ξένα στὶς σύγχρονες κοινωνίες καὶ ἤχου ἄλλο τόσο παράξενα στὰ αὐτιά ἀκόμη καὶ τῶν πιστῶν μας. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὡς Ἐκκλησία στὴν ποιμαντική μας δὲν ἔχουμε μόνο νὰ παλέψουμε μὲ τὰ πάθη τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ἀλλὰ καὶ μὲ μία **ἐντονα ἀθεϊστικὴ κοινωνικὴ ἀντίληψη** ποὺ ἔχει κυριολεκτικὰ ἰσοπεδώσει τὸν ἄνθρωπο στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐφημερότητας καὶ βιολογικότητας, ποὺ ἔχει ἀντικαταστήσει τὰ καθολικὰ καὶ διαχρονικὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ στενὰ ἐγωιστικὰ δικαιώματα τοῦ κάθε ἀτόμου, ποὺ ἔχει μεταλλάξει τοὺς κατὰ φύσιν τρόπους σὲ παρὰ φύσιν ἐπιλογές, ποὺ διαρκῶς παραποιεῖ καὶ περιπλέκει τὸ αὐτονόητο, ποὺ συστηματικὰ προξενεῖ σύγχυση ἀνάμεσα στὸ καλὸ καὶ στὸ κακὸ, ποὺ παραμορφώνει τὴν ἔννοια τοῦ ἠθικοῦ καὶ ἀγνοεῖ αὐτὴν τοῦ πνευματικοῦ.

Σὲ ἐμᾶς μένει ἀπλῶς, νὰ κατανοοῦμε τὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ κάθε «κοπιῶντος καὶ πεφορτισμένου» (Ματθ. ια' 28) ἀδελφοῦ μας ποὺ μᾶς πλησιάζει, τοὺς ἐπηρεασμοὺς τῆς πιεστικῆς κοσμικῆς ἀντίληψης ὑπὸ τὴν ὁποία ὅλοι ζοῦμε καὶ τὶς ἀδυναμίες τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, **νὰ ψάχνουμε μέσα στὸν κόσμο τῆς «πλεοναζούσης ἀμαρτίας» τὸ «περίσσευμα τῆς χάριτος»** (Ρωμ. ε' 20) καὶ νὰ ὁμολογοῦμε ἐν ταπεινώσει τὴν πίστη μας στὸν ἱερὸ προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ νὰ «καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. δ' 13). Αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ τὸν προορισμὸ τοῦ κάθε πιστοῦ ἀλλὰ καὶ τὴν πεμπουσία τῆς ἐκκλησιαστικῆς βιοηθικῆς· τὸ νὰ φθάσουμε ὅλοι στὴν κατάσταση τῆς «ἐλευθερίας τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 21).

«Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».